189

De fine hominis, et civis, et de convenientia regiminis ad finem cuique in civitate comparandum.

Lib. I.

Principio quacumque ortum regione trahebant,
Vivebant homines, pecudumque armenta gregatim,
Nec se tunc norant aliis animalibus esse
Diversos, neque nunc posset dignoscere quisquam
Cognatam stirpem, si in eadem ętate videret.
Vestis enim corpus miserorum nulla tegebat,
Non lanę inductę, aut pellis; sed barba, comęque
Mentum, et terga intonsę operibant, summaque acuti
Armabant digitorum ungues manuumque, pedumque.
Cum sęvis pugnare feris, sibi quisque parare
Per cędes aliorum nutrimenta cruore
Polluta, inque novas sedes migrare vagando
Mos erat assidue: lacera hinc, semesaque campis
Aspiceres permissa ferarum corpora passim,
Atque hominum; hinc sobolem sibi dente luporum
Plorare extinctam matres, laniataque membra.
Talia dum peragunt stimulante cupidine dira,
Grex ovium primus, cędes, et bella perosus
Brutorum a cętu clam se subducere cępit
Consilium, nec segne sequi fuit agmen equorum,
Cornigerumque pecus, capti omnes dulcis amore
Pacis, et illecebris; dant escas herbida prata
Innocuas, teneraque nemus dat fronde virescens,

23

Et potum rivus vitrea dat garrulus unda.
Num sit materiæ vis propria motus, et ordo,
Atque e materia causæ, quibus omnia fiunt,
Et constant, alii hæc doceant, studeantque probare,
Quamvis noscat, vanum nunc usque laborem
Impendisse, viamque modo tenuisse patentem
Dissidiis, turbisque, quibus non invenit ullus
Metam; quin mage quo vires expendimus intus
Materiæ, in tenues partes adeo illa secatur,
Ut numquam venias ad corpora principiorum
Simplicia, ulteriusque carentia partibus, ex quo
Præter composita ratio manifesta suadet
Nil esse in natura, namque prius tibi desint
Vires, quam de materia pars scissilis ultra.
Quæ vera esse tibi plane suadere necesse est
Tot de inventa novo, quæ lucis semper in auras
Eduntur, non jam qui tantum mentem, animumque
Simplicibus dedunt, et rebus corpore cassis,
Sed queis naturæ fido in penetralia ductu
Accessus datur, et rerum novisse arcana parentis,
Quæ sibi dilectis, et amico corde dicatis,
Et studio natis sua munera nulla recusat.
Jamque volant currus ferro per strata viarum
Innumeram turbam vectorum, et magna trahentes
Pondera tam celeres, quam nervo impulsa sagitta,
Alituum vel more, rotas rapiente vapore.
Jamque polum aeria conscendit navita puppe,
Ventorumque aliis fertur, renovatque volatus
Dedaleos haud Icariæ discrimina sortis

For=

Formidans, lapsumve timens Phaetontis in amnem,
Iratumque Jovem plectentem fulmine natum.
Perge ergo minime soboles invisa Tonanti,
Teque omnem studio naturę dede faventis,
Conatusque tuos sapiens cohibere memento
Intra materię fines: quid agatur in axe
Ęthereo, quę post obitum te fata sequentur,
Et quibus afficiant Dii pęnis impia facta,
Vel quę dona pii expectent, ne pire labora,
A te cuncta procul namque hęc natura removit,
Tangere dum vetuit, quę non sunt corpora, sensus,
Et fugiant hominum non materialia captus,
Quove modo, et qua sint vacua regione locorum,
Sit labor, et studium penitus meditantis inane,
Errorumque domus plena, et caliginis atrę.
Omnibus ergo feris certis regionibus ortus
Comunes natura dedit, pecorumque catervis,
In quibus humanę stultum est cunabula gentis
Si numerare neges, cum primum limina vitę
Attigit, et victum carpebat more ferarum
Nunc carnis, quam victa dabant animalia pugna,
Esu, queis pugnando victus et ipse vicissim
Pabula pręberat; nunc lacte, aut arbore pomis
Demptis; aut vepres aliarum munera frugum,
Erranti tellus quos nullo exercita cultu
Pręberat, rivoque sitim saliente repellens.
Sic homo cum brutis ęvum miserabile primum
Transegit modo certando victus, modo victor,
Nunc da forte fuga, comitumve timere coactus,
Interea fędos dum spectat sanguine victus

Ursorum, aut rabidi dispersum dentibus apri
Infantem, et noctu possum recubare sub antro,
Vel lapidum se tutari munimine circum,
Lignorumve strue congesta, et carpere somnos
Securos posset, subitamque avere ruentis,
Frendentisque hostis vim, donec multa ferendo
Expertus, ratione ut erat praestantior omni,
atque astu mentis sibi quae vicina colebant
Lustra feris sensim in melius sua fata redegit.
Hinc conti, et lapides priscorum tela fuerunt,
Hinc tutos pavidis praebebant antra receptus,
Vel nemus umbriferum, populique cacumine celso.
Forte quis optabit quot agrorum millia sive
Obruerent omnes, tegerentque horrentibus umbris
Frondiferae silvae, et lapidoso vertice montes,
Cum foret omnigeni cultus jam nescia tellus,
Et vites ulmis nondum sociare colonus
Sciret, nec sulcis committere semina frugum:
Tunc etenim nulli fines transire licebat
Telluris patriae, cum non foret obvia cuique
Ora aliena, moram silvis facientibus atris,
Aeriisque jugis, nec non fluvialibus undis.
Frustra hinc miramur cladem timuisse parentes
Humanae sobolis, periturumque ignibus orbem
Quondam, cum gravidus nimbis reboantibus aether
Saeviret regione aliqua, atque everteret agmen
Viventum, pariti haud alibi vexante periclo.
Quae vero fuerint variarum exordia prima
Linguarum, et quae res voces retulere priores

Nunc

Nunc breviter dicam: vim homini natura loquendi
Haud dedit incassum, ut sensus exprimere posset,
Quos animo versat quęrenda ad idonea vitę,
Quęque movet fugere, aut jucunda parare libido.
Hinc res ante omnes habuere vocabula, terra
Quas ubique obtulerat sua, quas et fecerat usus
Continuus notas: hinc nomina bruta nocendo
Accepere, alia hinc sensus accepere juvando,
Aut delectando; metus hinc, atque inde voluptas
Principio quaecumque fuit res causa vocandi.
Sola magistra hominis, duxque est natura fidelis
Quin merito est vocitanda parens rerum omnium, et altrix
Cunctis nam finem servandi, seque tuendi
Constituit, viresque suum juxta genus aptas
Cuique dedit, servandi finis et ipsa perennis
Causa sui, hoc servans stabili moderamine mundum.
Illa gerens hominis curam ceu sedula mater
Ubera quę nato prębet turgentia lacte,
Deinde docet dubios trepidantem figere gressus,
Donec paulatim firmato corpore se ipsum
Erigit, et vires acquirit semper eundo.
Cum sint divisa in species animalia cuncta
Innumeras, pecudum nimirum, et secla ferarum,
Perque notas, moresque suos sint commoda usui,
Perque sonos varios, quos fundunt gutture, vocum,
Inde illis homines posuerunt nomina primi
Auditas voces, et significantia motus,
Qui cujus sensus cumque afficere vocantis.
Lanigerum hinc balare pecus, mugire, boare
Perdocuit natura boves, et rudere asellos,
Baubari, latrare canes, et ringere, equorum
Hinnire, ac nitrire greges, grunnire lutosos,

Immundosque sues, silvis rugire leones,
Et vulpes gannire, lupos ululare, tigresque
Raucare; illa eadem lepores vagire paventes,
Atque hircos natura dedit mutire salaces,
Rostroque horriferos, et aduncis unguibus ursos
Uncare, et cervos glocitare fugam usque parantes,
Dum pavor assidue tremebundos concutit artus,
Et barrire nigros immani corpore barros,
Africa quos horrens monstris, atque India gignit.

Nec paucas voces docuerunt fingere cantu
Multisono volucres; nam garrula trinsat hirundo,
Et frittinnit, anas tetrinnat, gracitat anser,
Grus gruit, ante ovum glocitat gallina, deinde
Singultit, glotorat serpente ciconia pullos
Pascens, nec soles metuens, aut fulmina clangit
Ales fida Jovi, cucubat mala noctua, stridet
Strix, trutilat turdus, lasciva columba gementi
Est similis, gemitusque imitatur ab arbore turtur,
Et crocitant alis findentes aera corvi;
Spectandus caude pennis Junonius ales,
Et vario collum pingente colore pupillat,
Drensat olor, cuculus cuculat, peregrina coturnix
Grilissat, vultur pulpat, gallusque cucurrit,
Bubulat infaustus nocturno tempore bubo,
Tetraque tecta colens lesum denunciat omen.
Pipire at passer modulatur voce petulca.
Quos vero cantus perdix, quos Graculus ore
Effundit? cacabat perdix, et frigulat alter;
Sed vario ante omnes progne est celebranda volucres
Carmine zinzilulans, dum ramos inter opacos
Frondibus, et rivi qua leniter obstrepit humor
Exonerat cantu jucundos pectoris ignes.
An veris comites per prata virentia grillos 176.

Pre=

Preteream, perque herbiferos modulamine leto
Grillantes colles, et apum que turba volantum
Bombilat ex herbis, et floribus ore legentes
Multigenos succos, et deinde suas revolantes
In cellas dulcis fabricantur munera mellis?
Quas inter non est pretermittenda cicada,
Herens que ramo ardenti sub sole trinittit.
Nec jam dilecti capiant fastidia ruris
Quemquam, atque omnigenas quas hic de divite cornu
Copia fundit opes vite, et sermonis ad auctus,
Dissere, seu juvet aprilis te mense vagari
Per campos, sive autumno subeunte caloris
Tempora, cum ardentis perlustrat signa leonis
Sol, aut erigonis, vel amice sidera libre.
Tunc etenim optati veris redeunte tepore
Fecundas aperit queis ad semina vires
Tellus, pullulescunt herbe, funduntur odores
Omnigeni, et teneris renovatur frondibus arbor.
Equid tot rerum facies spectanda novarum
Non quemcumque docet, genitalia fusa per omnem
Semina materiam, validique ciere caloris
Vi motus omnes gignundis rebus amicos?
Hinc Veneris parent dominatu cuncta potenti,
Hinc genus equoreum, et pisces per flumina nantes,
Queque colunt prata, et nemora atque animalia montes,
Insolitos agitant ludos, et corpora miscent,
Letitiaque novas promunt e gutture voces:
Nec jam agere hec sobolis reparande cura suadet,
Sed coeundi impellit non superanda voluptas,
Unde gerens tumidum ventrem dein femina natam 206

Prosequitur genitrix studio vigilante, et amore
Sollicito prolem, lactisque alimenta ministrat.
Spectanti hęc homini sermonis venit origo
Prima hinc, et didicit voces imponere cunctis
Rebus, quę varię cum sint quoque vocibus omnes
Discrevit variis, ne mentem falleret error.
Cur vero tam multimoda ars, ratioque loquendi
Extet, difficile non est exprimere causam.
Primum res omnis regio haud producit easdem
Nec ratio est eadem vivendi idemque ciborum
Usus, nec par est violentia ubique caloris,
Atque gelu; rennas nam Dania gignit, et alces,
Ermineam quoque fert mustelam, candida pellis
Quam facit insignem, donum haud ignobile regum;
Nec gibellino minus est Lapponia prestans.
An te pręteream quondam Orbis credita Thule
Arctoi finis, pelago quę magna trahente
Pondera concreti fluctus fert plurima damna
Pręter naturam gelidę telluris avaram
Quamlibet eructent liquefacta hic viscera montes
Prosiliantque solo fumantum flumina aquarum.
Quid memorem Batavos peragrandi navibus equor
armatis arte insignes, famaque virorum
Qui coemendo alia, atque alia regione vehendo
Vendendoque, carent non ullo divitiarum
Munere, quique suis fecerunt sedibus apta
Quę loca tradiderat monstris habitanda marinis

Haud

Haud quidquam abnutans hominum natura labori?
Sed quo trans fines gradior sermone statutos?
Si te qua fiant ratione metalla rogarem,
Continuo responderes mihi, credo, fatendo,
Omnia materię de seminibus generari,
Chrysolitos, gemmas, argentum, marmor, et aurum,
Non secus ac plantas flores, ac poma ferentes,
Quę varię cum sint formę, variique saporis,
Dissimilique colore oculos, nares et odore
Titillent, eadem tellus alimenta dat illis
Attamen in truncos, ramosque humore abeunte
Quem fovet illa sinu, vel fertur ab aere circum,
Instar nutricis puerum quę lacte focillat.
Cuncta igitur de materia constare, fatendum est,
Atque in materiam rursus resoluta reverti
Atque in materiam rursus resoluta reverti
Plantas, fossilia, et cujusque animalia cętus,
Cumque illis dederit servandi, seque tuendi
Finem haud inficianda parens rerum omnium, et altrix
Natura, acciti fines glomeramen in unum
Illius. efficient finem, causamque perennem.
His a principiis si de ratio tua sistat,
Protinus ulterius fundamina progrediendi
Deficient; namque alterius finge omnia nutu,
Aut fato volvi, subito depulsum tramite veri
Te circumstabunt curę, vanique timores,
Cęcus ut in tenebris trepidans, metuensque pericli
Ambulat, aut pelago fluctus agitantibus euris
Navigat alter, temonem moderante magistro
Excusso, aut medio positus certamine miles
Tormentorum audit tonitrus, et missile plumbum

Sternere circum se comites videt, et necem obire.

Ad rem, digressi unde sumus, sed jam redeamus.

Jam timidos dixi, et pavitantes ora ferarum

Sanguinolenta greges ovium, pecudumque vivente

Examine pascentes, loca se in diversa tulisse,

Atque ab iis abiisse procul sibi tuta petentes

Effugia: at melius pugnandi callidus arte,

Fretus et auxiliis aliis, et nectere fraudes

Doctus suscipiendi sub velamine curam

Se comitem dare homo parvo post tempore mentem

Induit, haud ovium ut curæ, pecudumque studeret,

Sed magis illorum lacte ut frueretur, et esu

Carnis, tum de cæsorum ut faceret sibi tegmina pelle,

Aut lana in detonsa, quam in tellure cubaret

Mollius: hinc rebus se sufficienter alendi

Tot variis instructus homo paullisper amorem

Errantis vitæ dimisit more ferarum:

Servandæ hinc studio captus, sobolisque fovendæ,

Cum consorte tori comunem cæpit habere

Curam, proque domo de ligno condita septa,

Aut de saxo habitare, specu vel se abdere eodem.

At ne plura morer, nam singula velle canendo

Prodere in immensum provectum carmen abiret,

Non jam pauorum florenorum stipe dignum,

Summorum sed amore, patrociniique virorum,

Ut proles atavis sata regibus inclita quondam

Tuscus eques vixerit Venusinum, et Cæsar amavit.

Tandem aliquis surgens multorum in cœtibus audax

Ro=

Robore membrorum pollens, atque ore diserto,
Et deinceps alii, multis volventibus annis,
Agmine qui comitum stipante cupidine prædæ
Capti, deseruere domos, quas ante colebant,
Et terrore alias strage, et populatibus oras
Sternentes rediere graves spoliis domitorum
In patrias sedes, aut in regione manentes,
Quam pulso, vel capto, everso aut hoste, tenebant.
Omnes assiduo res, atque animalia pugnant
Pro vita, ~~alterius~~ unius namque est resolutio vita
Alterius, ~~tenuis~~, migrantque alio, ~~inque alio migrant~~, quæ corpore ab uno
Discedunt partes, fiuntque alimenta vicissim
Ejusdem ex alio quæ dempta fuere peracto,
Corporis officium nam mutari, atque resolvi
Perpetuum est, at materies non interit unquam.
Sic certis regitur naturæ legibus orbis,
Ut per cunctarum commercia mutua rerum
Viribus oppositis sit motus, nexus, et ordo
Semper, dentur enim stabili composita quiete
Corpora, tunc veluti æterno damnata sopori
Dormirent, nexuque, atque ordine cuncta carerent;
Tunc nec progigni quidquam, grandescere, alique
Posset, si demas vim solvendi, et reparandi
Materiæ, quæ per motum cuncta efficiuntur.
Præterea cum telluris de corpore magno
Tot genera, et species coalescere nos videamus,
Et sobolem numquam formas mutare parentum,
Et genus, et mores, nisi dentur semina certa
Materiæ, secus hæc nulli reperire licebit.
De terra modo dicta refer nunc solis ad orbem
Et magis huic eadem tribuenda fateberis esse; 322

Solis enim, terræque globos distantia talis
Est inter, quantum metuenda proboscide distat
Bellua cum fœtu pecudis collata pusillo.
Quorum corporibus lunam adde, et sidera magnis;
Et si materiam ex concursu protinus omnem
Constare illorum dicas, qua machina mundi
Immensi tota efficitur, non vana putarem
Somnia; namque orbes cœli per inane meantes,
In queis materiæ consistit summa, corusco
Lumine disputiant seu noctem, sive diurnis
Splendescant radiis, variis non solum elementis,
Et pugnantibus inter se conflantur, at iidem
Materiæ, unde oriuntur, sunt omnino coœvi,
Cumque parente sua haud nullum durare per œvum
Credendum est. Hinc cum videas ea corpora motus,
Formasque, et positus numquam variare suetos,
Et vires, et naturam retinere priorem,
Et trahere, atque repellere, seque alere, atque vicissim
Reddere, non errabis, si fundamina prima
Dicas, queis rerum hic nexus consistit, et ordo
Mirificus, nec decursu mutabilis ullo
Annorum: hinc causas quærenti cuique patescunt,
Cur cœlo, et terris phænomena quæque genantur.
Cum nihil ergo adeo latebris natura profundis
Abdiderit, quod non œvo labente sub auras
Erumpat studio præstante, hominumque labore,
Dic animo haud titubante, eventa hæc omnia gigni

Quod

Quod sit materiæ summa, ac finita potestas,
Et certo legum moderamine cuncta regantur.
Hinc sua sunt Soli, sunt Lunæ, et semina Stellis,
Deduxitque suo genus hinc a semine Tellus,
Nec tamen hæc minui, aut augescere corpora cernis,
Quamlibet emittant, partesque aliunde recipiant
Assiduo; quod idem non cætera corpora servant
Auctoris de seminibus cujuslibet orta,
Sed referant Solem, Terram, Lunam, Astra parentes,
Nam juxta genera, et species, ubi quæque locantur,
Nascendi leges capiunt, vivendi, obeundi,
Donec materiam suus auctor cuique ministret,
Ac vires, iterumque recolligat, et sibi jungat
Suppeditandam aliis redhibendi lege sub ipsa.
At si quis superesset adhuc, qui flectere nollet
His animum dictis, tumidum descendat in æquor
Relligionum odiis fervens, et sortibus atrox:
Nullum hic litus, in immensum patet undique pontus;
Quassatas ventis, undisque spumantibus alta
Anchora non cohibet naves; qua parte sit æther,
Qua tellus, nescis, horrentes omnia nimbi
Namque tegunt, tonitruque aures, et lumina crebris
Terrificant flammis; medio in discrimine lethi
Ingeminant nautæ interea clamore tumultum,
Et prece discordi cœlique, crebique fatigant
Numina fundentes pelagi vota irrita monstris.
Heu! pudet humanæ fatum lacrimabile gentis
Prodere. Ficta viris placuere potentibus olim
Commenta, ut populorum culmina summa tenerent: 378.

Sic Iove progenitos coluere Argos, Lacedęmon, Athenę
Quondam, Graiorum celebres regionibus urbes;
Et rapere Heraclidis tentavit sceptra Lisander,
Inque omnes claros meritis transferre Lacones
Inventu pueri Sileni oracla docentis
Patris Apollinei: sic Martis semine jactat
Roma suum auctorem, nomenque accepit ab illo;
Et Numa post illum tenuit regale cacumen
Colloquia Egerię simulans male credita nimphę;
Sic demum fidos habuit Sertorius albę
Figmento cervę ductu illius arma gerentes.
Pluribus exemplis ne utar, non copia finem,
Tędia scribendi at faciunt. Nunc funera passos
Quę sedes maneant, audi, te pauca docebunt.
Quam multa infaustum simulacra invexit in Orbem
Vana superstitio captandis mentibus apta
Ignaris, tenuisque hominum opportuna vaferum,
Nemo non callet; populis namque arma domandis,
Servitiique jugo cohibendis, corda Deorum
Ni sint fracta metu, nequaquam sola valerent.
Hinc homines postquam primi cępere coire
In cętus sua prędandi studio, et rapiendi,
Seu defendendi se, qui ducebat eorum
Turbas, astu alios superans, et robore dextrę,
Consiliis comitum adjutus, quos ille fovebat
Prę omnibus, et prędę in partem, fraudumque vocabat,
Convenere simul, summum qua culmen adeptum
Servarent illi ratione, suaque maneret
In sobole imperium: hinc homines tutantibus axem
Ęthereum superis, odio sed habentibus Orcum

Tra=

Tradiderunt; hinc Elisios habuere piorum
Manes pro meritis campos, quos sede locamus
Nos Paradisi aliud mutato haud significantes
Nomine; damnatos cruciant sed Tartara pœnis.
Nunc vero quæ virtutes, quæ crimina dicse
Digna hæc suppliciis, meritorum laude priores.
In primis superos venerarier, atque fateri
Cogimur; hinc morum doctrina, atque omnia pendent
Præcepta ad normam vitæ: illico deinde jubemur
Obsequium præstare viris, queis cura regendi
Commissa est populos, et eorum jussa vereri,
Nobis quæ ad lubitum, non pro utilitate dederunt.
Post hæc privatos spectant dictamina cives.
Sed quo sit posita divisim quisque locatus
Nospendum prius est: domus est sua cuique, suumque
Conjugium, sua progenies, suus et cuncta hæcce parandi,
Pospendisque labor, sua demum cura tuendi.
Respiciens aliorsum naturam omnibus æquam
Altricem rebus studium inseuisse memento
Servandi sese, in plantis quod deliquat esse
Præcipue, inque homine, inque omni generatim animali;
Equis enim plantas sesi terræ, cœlique liquore
In truncum saliente, et ramos intus, et extra,
Impediente arcto, ne erumpat, cortice, nescit,
Neve gelu noceant alia, aut æstate venena?
Ast hominum de natura quid denique dicam,
Quid reliquarum de pecudum genere, atque ferarum,
De volucrum, de reptilium, populisque natantum?
Nunc facilem Nasonis vellem ad carmina venam,
Et simul illius, qui exorsus nobile carmen
Sic est, Memmiade, nomen venit unde perenne,

„Æneadum genitrix, hominum, divumque voluptas,
„Alma Venus„ nam me timidi pudet, atque pusilli
Ingenii contendere cum præstante virorum
Fama, quos tot commendant vulgata per Orbem
Scripta super varia populos ratione regendi:
Sed vincat, non qui celebrantur nomine claro,
Veri at qui cluet inventu, quem vincere justum est,
Edomitaque mala tandem ambitione potentum,
Pacatis bellis, populorum causa triumphet.
Non semel, ast iterum, atque iterum revocare juvabit
Principium in mentem, atque in promptu semper habere,
Quod cunctis dederit servandi provida rebus
Finem natura, et fini vires huic omnibus aptas
Relate ad genera, et species, ubi quemque locavit,
Tum cujusque a fine rei constare parentis
Materiæ finem; neque ponderis inferioris
Adde recens dicto, quod corpora cuncta vicissim
Sunt vitæ, atque obitus, et motus, causaque nexus,
Partium itu, atque abitu assiduo, reique alteri adhæsu.
Principio variis homines regionibus ortos,
Instar brutorum, dictum est, passimque vagantum,
Permistosque simul vitam traducere sectos
Multarum ex vocum auditu didicisse parumper
Linguas, atque ævum infelix agitasse perenne
Certantes odiis, viris, vitæque periclis,
Victoresque famem saturasse ex hoste perempto:
Concubitus placuisse vagos; illata puellis
Stupra virum nondum congressibus aptis,
Rapta sibi flentes natorum pignora matres,

468

et

Et lanianda relicta feris; amplexu ab amantis
Extincti avulsas alias subigenda coactas
Corpora raptori stravisse, cubilia terram
Septaque lignorum, lapidumve, aut antra dedisse;
Telluris patriæ haud cuiquam transcendere fines
Permissum, faciente moram vel celso vertice montis
Flumine vel rapido, aut pelago, aut densa arbore silva,
Cum pontis foret ars, lintrisque ignota struendæ,
Et nemorum horrificis terrerent vocibus umbræ,
Cumque usus ferri, et prorsum instrumenta laterent,
Per silvas aperire vias, perque edita possent
Quæ juga, qua populis, et acutis qua invia dumis.
Jamque feræ, vitæ insidiis, telisque cruentis
Terga dabant homini haud audentes sistere contra;
Nam tunc tela manus truncos, vastosque molares
Testabant toto jacientes robore in hostem:
Hinc tranquilla magis subierunt tempora vitæ;
Hinc homines capti cura meliore fuerunt
Pascendi gregis, et victu potiore fruendi
Lactis, tum pecorum carnis pro carne ferina;
Hinc pelles hominum tegumenta, et vellera lanæ
Cœperunt fieri; hinc contexta mapalia limo,
Viminibusque fuere domus pecudumque, virûmque.
Prima igitur ætate viri exhibuere ferarum
Mores, post dederunt meliora exempla secunda,
Cum cœpere loqui simul, et consortia inire,
Atque in conciliis de rebus disserere una,
Quæ omnes respicierent: status hic fundamina prima
Namque tibi dabit, unde omnis dependet in ævum
Progressus seriês tam præsens, quamque futurum.

Naturam in primis cunctis tribuisse memento
Diversa ingenia, et mores, prout corpore cuncti
Et vultu sunt dissimiles; animalibus illa
Quod reliquis non attribuit, socialibus aptum
Conciliis hominem præ aliis cum fingere vellet
Dilectum sibi non tantum unius regionis, at Orbe
Collectum ex toto compellere fœdus in unum,
Omnia nam tolerans concessit climata corpus,
Quippe ortum gelidis qui primum duxit in oris,
Ferre potest Libiæ sub sole calentia regna,
aut quavis Asiæ, aut americæ parte morandi
Sedem constituat; nascenti quippe locum non,
Sed patrium genitrix mundum natura dicavit.
Sponte ferens omnis regio cuiusque secundum
Naturam, et rerum cunctarum, quæ fovet intus,
Semina, materies, obliquo sole meante,
aut recto supra, ex radiorum concessit æstu,
Et madefacta sinus pluviis aut rore cadente,
Vel circum positos agros late amne rigante
Omnigeni fructus plantis, et gramine abundat.
at veterum fera sæda manus assueta cruore
Polluere, et cæsa victum sibi quærere præda,
Cum nondum segetes permistas nosse liceret
Herbis, et plantas pomorum grata ferentes
Pondera multigena celarent arbore silvæ
Consertæ, pecudum pavere armenta per agros
Gramineos, vitam pastorum more trahentes;
Nec captæ volucres, aut sicco in litore pisces
Inventi, mare cum refluit, quosque unda recedens
Deseruit campis, nullo circum aggere cursus

jm=

Impediente amnis, prębere alimenta negarunt.
Tandem animos patrię subierunt tędia sortis,
Incepitque cupido alias nova quęrere terras.

Lib. II.

Da fato, aut sorti, non quidquam tale jubenti,
Naturę, si quadam homines tellure genantur
Utanturque epulis patria venientibus ora,
Cum natura parens cunctis regionibus aptam
Temperiem dederit, tam qui subjecta Trioni
Scilicet arva colunt, quam contra habitantibus axem
Australem, aut positas regiones inter utrumque.
Effusa hinc patriis populorum examina terris
Turbavere omnem, turbantque furentibus orbem
Perpetuo bellis, vastandique, et rapiendi
Incaluere adeo correpta cupidine corda,
Ut frustra indigenas terra in quacumque requiras,
Queis nove immixtos alia ex tellure profectos
Invenias, quorumve dapes, vel pocula mensas
Non onerent quęsita aliunde aut corpora textis
Ex alienigenis non conspicienda nitescant.
Jam quid regna ferant sub utroque jacentia sole
Indorum, medioque frequens nigra africa pube
Notescit cunctis, quarum quę nomen ab Indo
Duxit, quęque repertorem Ligurem altera jactat
Mentis acri virtute invictum, et pectore forti
Altilibus plantis, et suaveolentibus orbis
Terras anteeunt alias, quippe India palmas
Insignes coco, foliisque betel, ananasque
Gignit; quas inter papaja, bilimbius, atta,

Sunt referendę. Auri vero, argentique fodinis
Divisa Oceano prefertur America magno;
Prętereā clarain bacis, et utramque lapillis,
Quęque dapes faciunt, pravos et aromata potus,
Et quę pellendis sunt proficientia morbis.
Hęc ideo sunt dicta animo cuicumque probandi,
Omne animal ratione hominem, sermonis et arte
Vincentem eximios fecisse ad origine prima
Progressus, vita ut frueretur commodiore.
Hactenus admonui, qualis profectus in artes
Fluxerit, inque hominum victum, dum continuere
Se intra materię fines, studiumque parentis.
Nunc, quoniam nemo, nisi sit rationis egenus,
Natum hominem neget esse ad cętus, scire juvabit,
Cum sociis queat ut finem contingere eumdem,
Conveniens regimen statuendum quale sit illi,
Quaque grege in sociorum sit statione locandus.
Quęrendę in primis causę sunt, unde videmus,
Crimina perpetuo, et lites, et bella patere,
Affectusque animi pravos, fęcunda malorum
Semina cunctorum resecanda haud legibus ullis,
Vel pęnis, fictove metu. Hinc, quod diximus ante,
Principium in mentem revocet sibi quisque, dedisse
Naturam finem servandi, seque tuendi
Rebus cunctis, viresque huic fini omnibus aptas
Relate ad genera, et species, ubi quemque locavit.
Ast hominum sobolem donis prestantibus auctam
Non ita perfectam voluit natura creare,
Sed perfectibilem; nam partu nata recenti

Na=

Naturę matris generi permista ferarum,
Nescia cognatę gentis, sermonis et usus,
Non nisi pugnando se, et nece mutua alebat.
Hinc magis audacis sub ductu more latronum
Agmina prima fuere; hinc silva excisa bipenni,
Ascensu hinc montes superati, et lintribus amnes,
Tentatusque fuit remis prope litora pontus;
Hinc equites domiti patientia terga dederunt
Sessori, aut oneri portando; hinc arma reperta
Hosti occidendo, aut feriendo, aut membra tegendo.
Hinc terris illata alienis bella cruenta
Victorumque agri vastati, armentaque abacta
Corpora et imbellis violata libidine sexus;
Hinc victi arbitrio victoris cęde necati,
Aut in servitium abducti; hinc meliore potitur
Pręda post rixas, et vulnera mutua fortis
Inter victores, aut fur. Hęc fęda cupido
Postquam aliena invadendi, et rapiendi inolevit,
Artibus et studiis sopuerunt ante parentes
Nostri aliis inventa armorum perficiendi.
Hinc terram rimantes effodere metalla,
Et cuprum, et plumbum prius, argentum eratum, et aurum
Posterius fuit; hinc ferro enses, pila, dolones
Et clipei, et galeę, subiere recentia tela,
Cum sudibus bella, et saxis gerere ante solerent.
Plura quid effabor? subjectum carminis hujus
Cum sit gestarum historias non texere rerum,

Ast eventa brevi tantum sermone notare,
Quam vitam nunc usque homines tenuere latronum
Instar, qui circumducendo bella per omnes
Terrarum populos spoliis nihil, atque rapinis
Liquere intactum peragrantes equora velis,
Terrasque armatis, stimulante cupidine semper
Corda a notis nosenda, et vincenda petendi
A vitiis, querendorum cum nulla bonorum
Meta sit, ut contra finis cum nulla cavendi
Sit mala, pauperiem nimirum, incommoda, morbos,
Et nostris quos fert rebus fortuna sinistros
Eventus, fugiendi extremum denique mortem-
Hec dum per terras crudeli marte geruntur,
Pinguia et humano rubuerunt arva cruore,
Cum rapto, aut furto sibi victum quisque pararet,
Non ratio consulta quod ante probaret agendo,
Optate, sed quo sensus rei, visque ferebat:
Namque facultates animi quecumque nequirent
Officium prestare suum sine sensilitate
Principium, et causa unde illis venit omnis agendi
Et patiendi, prodendique per organa motus
Correspondentes, cum res sine corpore nulla
Aut facere, aut fungi, vel noxum inducere possit.
Nunc de multigeno faciamus verba parumper
Atque repugnanti contextu religionum,
Et quibus illarum inventu voluere mederi,

Que=

Quæque mala auctorum invexit pellacia contra.
Jamque hominum sobole regio fere nulla vacabat
Orbis, et hinc alias migrans habitator in oras
Sub ductore suo cædes, et stupra ferebat,
Captorumque grege, et præda locuplete sequente
Lætabunda cohors victorum in tecta redibat.
Parva hinc flagitia, aut tristem subeuntia sortem
Ardua ductores prædonum nomine fædant:
At quorum auspiciis eventus ausa secundos
Patrata obtinuere, licet non labe minore
Polluti, titulo, qui conveniebat, omisso
Prædonum, quod adulantes, victique timentes
Falso detulerunt, regum sumpsere vocamen,
Aut quodcumque sibi malunt asciscere nomen,
Congregibusque aptare suis; nam cuncta rotata
Præcipiti volvens summis fors ima remiscet
Atque iterum positus alternans nomina mutat
Turbinis in morem, qui avulsas stirpitus ornos
Cum levibus stipulis cæli per inania raptat
Agrestumque domos sternit cum turribus altis.
Rebus in optandis igitur cum limite nullo
Claudatur natura homini permissa facultas,
Cumque suæ interno conamine semper agantur
Vires, ut moveantur in ordine progrediendi
Ulterius dedens animum studio atque labori,
Semper ut auxilia ad finem ducentia quærat,
Unde hominis perfectibilis natura probatur
Distincta imperfectibili a natura animantum;

135

Hinc fit, ut in posita qui deteriore locatur,
Ante alios sibi respiciens ęgrescat euntes,
Nitaturque illorum sede, et honore potiri.
Nunc quis miretur, sevis agitata flagrare
Corda cupidinibus, quę crimina cuncta ciendo,
Queis privata quies, et res, tum publicus ordo
Continua sursum, ac deorsum vertigine fertur,
Cum sint materies cunctarum, causaque legum,
Pęna tamen nulla, aut legum formido coercet.
Quid consilii capiant, quid agantve periti
Rerum? audite quod opturit versutia morbo
Deterius medicamen. Stelligero ętheris axe
Ignota regione, domus, et tecta Deorum
Finguntur, terręque cavis horrenda latebris
Tartara. Quid memorem Phlegethon, acheronta, Stygemque,
Flumina luctisonas pręterlabentia criptas,
Elisiique pios manes laureta colentes,
Et loca purgandis animis addicta, priusquam
Aurea fulgentis reserentur limina Olimpi
Infantumque leves per opaca silentia Limbi
Errantes umbras, quos mater fudit ab alvo
Defunctos vita hauddum ablutos fonte salubri?
Hęc cum jactentur vario sermone loquentum
Argumentorum nullo suffulta paratu
Astringent quonam credentum pondere mentes?
Post loca, quę superis data sunt per inania cęli, 160

Ter=

Terrarumque habitanda, illorum dissere cultus

Ne pigeat modo, quos discordia fęda per orbis

Gentes constituit templis, sacrisque litando

Tum genus, et mores, et dispertita per omnes

Officia in rebus, quę orbis curam, regimenque

Atque hominum spectant. Primo dubitatur, an ortus,

Semper an extiterit mundus, semperque manebit.

Nam quidam nullo dicunt auctore creatum

Materiam, inque una confusa elementa stetisse

Congerie, terram nimirum, imbrem, aerem, et ignem,

Quam dixere chaos, motu, formaque carentem.

Hanc summi artificis mens cernens alta, dolensque

Non tulit informem sine honore jacere, et inanem,

Et motum subito injiciens, ex aere, et igne

Confecit cęlum, et subtus ~~[illegible]~~ consistere jussit

Terram, atque imbres, quod gravioris ponderis essent.

Sic digesta opera sapientis machina fabri

Divini erumpens, vasti ceu mundi operimen

Emicuit cęlum omnigeno splendore coruscans

Astrorum, et lunę, et radiantis corpore solis,

Quorum ex officiis junctim transmittitur omnis

Vis, motusque elementa in cętera; nam arida solis

Percita vi, excussa torpedine, quę impediebat

Auctificam naturam semina, quę intus alebat

Ad fętus rerum gignendos posse movere,

Temperiem nacta aptam concepit, peperitque

Quidquid squammigeri pecoris natat ęquoris unda,

Et quidquid volucrum levibus secat aera pennis,
Tum quæcumque colunt generatim animalia terras.
Sunt qui materiam transisse exordia credunt
Numinis æterni confectam simplice nutu
Cujus in ingenti, sine forma, atque ordine mixtim
Corpore, ceu magno ferventia flumina aheno
Condita, cum gelidis pugnabant ignea, siccis
Humida, cum levibus gravia, et cum lucida nigris.
Hinc ea congeries confusa, et turbida rerum
Nutum ejusdem auctoris, vimque secuta potentem
Induit hanc formam, quæ nunc miranda nitescit.
Quæ vero impulerit de causa repente suborta
Post tot miriades seclorum condere mundum
Tam magnæ æterna ut molis sapientia vellet:
An piguit Numen vacua ditione potiri
Et spatiari solivagum per inania regna?
Quem vero comitem sibi tanto optavit honore
Dignum, et quæ virtutum munera contulit illi,
Culminis officia ut tam insignis obire valeret.
Ah! pudeat memorare hominem legisse creatum
Ex limo terræ, terramque dedisse colendam,
Cujus servitio tot circum fuderit orbes,
Non modo materia meliore, et lucidiore,
Sed multo quoque præstantes magis augmine grandi
Corporis, ut noctis dumtaxat, signaque lucis
Essent, atque notarent tempora mensium, et annos, 214
et

Et quę terrigenum conducunt omnia ad usus
Propitios, sive adversos. Cur vero creator
Maximus ille orbis terrenis rebus egentem
Vitam homini dedit, et sensus, stimulosque capaces
Insevit rerum tantummodo corporearum,
Aptavitque instrumenta, ut motus sequerentur
Corporea ad fugienda moventia, sive paranda?
Cur etiam populos per tot loca dissita sparsos
Terrarum de natura, numeroque Deorum
Credere non eadem, et sectari dogmata jussit,
Ne morum tanta, et discrimina religionum
Perpetuis agerent odiis, bellisque vicissim?
Denique naturę cur quę, pręcepta probantur
Legibus, et stimulis, eadem contraria cultus
Damnant, vivendi penitus turbetur ut ordo
Atque ita vexari pęnis mortalia semper
Pectora cogantur, vel paupertate premantur,
Numina peccatis vel habendi irata timore?
Nec desunt alii, immensum per inane volare,
Infinita ajunt qui ęterno a tempore rerum
Semina cunctarum diversis prędita formis,
Quorum fortuito ex conventu corpora constant
Omnia, dum levibus inter se percita plagis
In partes cęcis rapiuntur motibus omnes,
Cujus rei specimen tibi solis lumina cumque
Prębent, cum insertim radiorum spicula vibrant

Tectorum per aperta foramina, et intus opaca
Lustrant, in quorum cernis rutilante nitore
Versari, et circum volvi corpuscula parva,
Certantumque modo hac fugere, hac confligere pugna,
Ut numquam occursus detur pausa, atque recursus.
Hinc divum curę mortalia nulla subesse
Sed casu, aut fato fieri; nam quidquid in Orbe
Contingit, superum conpendere templa serena
Qua poterit ratione, hominumque eventibus angi,
Aut lętari, turbatosque dolore, vel ira
Perpetuus gestare animos, cum summa beatis
Conveniat pax cęlicolis degentibus ęvum
Immortale, quibus nec opes, nec gaudia desunt?
Hęc de materia, et naturę de ordine rerum,
Deque gubernaclo mundi, curaque Deorum
Sufficiant memorata brevi, quę fudit inani
Doctorum studio mens, et sententia dispers:
Nunc quam naturam veterum mendacia Divis,
Quod genus, et mores, sedesque dedere colendas
Paucis expediam. Iamdudum homines pavefacti
Clade aliqua ingenti, aut visi formidine monstri,
Nam rebus numquam lętis, votisque secundis
Utentes id fecissent, dominos tribuere
Mundo, atque imposuere sibi, quibus omne malorum
Subjecere genus, ventorum flabra, procellas,
Terrentes tonitru nimbos, et fulmina dira,
Lethiferasque lues, et cędibus horrida bella.

Cętera quid referam, quę torquent dira flagella
Humanam sobolem, cum vastos pandit hiatus
Subsidens tellus motu tremefacta repente,
Flammarumque globos imis fornacibus ardens
Evomit, et cives, et tecta voragine condit?
Pręteream quoque dente feras, aliisque venenis
Infestas, ratibusque infidum flatibus ęquor,
Et terris lugubre rubens jubar usque Cometę.
At quos eveherent divini ad culmina cętus,
Quasque darent aliis obeunda ad munera partes,
Et quam naturam, et diversam a corpore formam
Mortali, cunctas scindit discordia gentes,
Et stimulos odiis, bellisque immitibus addit.
Dedecet humanam rationem agnoscere Divos
Quos coluere patres agrestia sęcla virorum
Errando primum venatu, et cęde ferarum
Degentes vitam, hinc pecudum custodiam agentes,
Denique humum docti studio meliore serendi
Frugibus, et plantis, habitandaque condere tecta.
Hinc amor injectus servandi sese, et alendi
Cuique a natura, quo artes stimulante repertę
Sunt omnes, atque inventis mortalia numquam
Corda sinens studio non ulteriore moveri,
Pręteritis stimulos submittens usque recentes,
Frena cupidinibus nullo moderante remisit.
Quin certis incerta interdum ponimus ante,
Notisque ignota, et longinqua, et inania veris,

294

Spe vana rerum decepti, et imagine falsa.
Qui primum sociæ pepigerunt fœdera vitæ
Femina virque fuere, ambo vi pavis amoris
Perculsi, et studio dilectæ prolis habendæ.
Ast hominum cum sit mutabilis usque voluntas
Cumque novis acrius moveantur pectora rebus,
Nec vir, nec mulier permansit semper in uno
Constans, quin aliorum non præferret uterque
Concubitum. Hinc thalami concordia rupta pacti
Excivit rixas, odia, atque oblivia prolis
Comunis; nullo hinc nati coluere parentes
Obsequio, et natos illi temspere vicissim.
Hinc fratrum intumuere animis discordibus iræ,
Tela nec abstiterunt manibus, nec jurgia linguis,
Nec patrii raro maduerunt cæde penates.
Viribus hinc aliquis præstans, animoque pavoris
Ignaro accivit socios, instruxit et armis,
Vastandi insano, et rapiendi captus amore,
Latius et patrios cupidus protendere fines.
Hinc animos rapuere hominum in contraria pravi
Affectus lites, et mutua bella cientes,
Privatæque domus in pessum abiere plutæ
Dissidiis; et nunc odiis certatur apertis,
Nunc clam per fraudes, et sub velamine crebro
Proditio tegitur falso virtutis amicæ.
Equis enim scelerum formas percenseat omnes,
Quæ parit ambitio, et sitis immoderata parandi
Res, et honores, et summi fastigia regni,
atque voluptatum genus omne in corpore blandos
Efficiens motus? quæ contra suadet egestas
Crimina sub dominis contemptum ferre coacta,
Servitiumque malis; et quæ offensæ ira, dolorque
acceptæ, et merces promissa negata labori
Impenso? adde quoque his cæcæ ludibria sortis,

que

Quę dat opes sponte immeritis, et donat honores,
Ęrumnis onerans, et iniqua clade merentes.
Nunc agedum causas tantorum quęre malorum,
Et liquido non inferius tibi lampade solis
Constabit verum, ex uno mala stipite uncta
Gigni, turbarique odiis immanibus orbem;
Nam fidum nulli servat fortuna cachinnum,
Sive ortum ex humili, seu magno a stemmate ducat.
Cur ita? quę sensus blando irritamine mulcent,
Aptaque servandis sunt nobis, atque tuendis,
Nulla, potestatis quę alienę libera nexu
Sint, extant, usus prętorquam lucis, et undę,
Et sine qua nemo vivit, spirabilis aurę;
Cum dominis igitur privatis omnia subsint
Quę mare, quę tellus possit, quęque aera pennis
Findunt, quęque manus varias fert docta per artes
Admiranda hominum semper sequenda repertis;
Quin fragilem ob sexum mulier subjecta marito
Efficitur, ne prole aliena stemmata patrum
Inficiantur, et irrepat ne extrarius heres.
Quid mirum, stimulis homines si ęqualibus omnes
Natura impellat quęrenda ad idonea vitę,
In tanto rerum, et discrimine conditionum,
Affectus vitiari animorum, exindeque oriri
Virtutum pestes cunctarum, atque atra venena,
Morum pernicies, et labes, semina et omnis
Dissidii, ambitionis, avaritię, invidięque,
Nec votis, factisque homines discordibus unquam
Parcere, nec fędis linguas absistere probris,
Mutua ut arcessant sibi damna, lucrum unde capessant
Aut oblectamen, strato quod provenit hoste.
Divitię hinc dominos peperere; hinc fecit egestas
Mancipia, et viles famulos, miserosque colonos: 36.

In geminam populi cujusque hinc sectio classem
Patritios, ac plebejos distincta diremit.
Illi omnes patuere gradus ad culmina honorum
Imperiique apicem; huic comes est labor usque, famesque,
Curaque non consortis, jumenti at loco habetur.
Illi marmoreis consurgunt tecta columnis,
Stratague conciliant molles bombicina somnos:
Tecta sed agrestum, et fabrorum rustica plebem
Excipiunt, et dura cubilia stramina præbent.
Divitibus rutilas volvit Pactolus arenas,
Et Tagus, et fulvis regio utraque fixa metallis
Indorum, et gemmis, et conchis, atque saporum
Omni, et odorum, navigiis portanda refertis
Cuncta hæc transmittit, medio frustra æquore terras
Immenso dirimente, atque oblatrantibus Euris.
Cum tam nobilium, ac locupletum his pectora rebus,
Quam plebis flagrent, ad conflictum æmula vota
Utrinque hinc veniunt, quique in certamine vires
Sentit inæquales se promere, pectore versat
Furta, dolosque, aliudve magis grave crimen anhelat,
Re domino extorta invito potiatur ut ipse,
Et damno alterius vita locuplete fruatur,
Et male quæsitos, male opum quoque perdat acervos:
Namque bonorum ideo distinctio, fitque malorum,
Quod natura ipsa hæc fugere, illa impellat avere,
Quodque priora beent, noceant, perimantque secunda.
Hinc nullo rerum finita est limite summa
Queis animi studio ardentes capiuntur habendi

Vi=

Vitandique, quod est perfecti signum animalis;
Machina quippe hominis studio sapientis, et arte
Tali composita est naturę, ut sentiat omnes
Rerum externarum stimulos, moveatur et illis,
Seu sit sperandum, aut metuendum, aut inde dolendum,
Lętandumve tibi, sive ambitione tumescant
Corda tibi, subita flagrent vel percita ab ira,
Sive odium, invidiamque latenti pectore condas,
Quos minime affectus regere, aut cujusque domare
Arbitrii est, servandi nempe a fine cupido
Perpetuo nascens bona, quę possessa tenentur
Alterius manibus, quęrit, studioque parandi
Incumbit tantum, sive astu, aut crimine agendum
Expediat, voti ut compos re fiat adempta.
Heu! genus infelix hominum, quis scripta legendo,
Pręteriti eventus ęvi quę, factaque servant,
Contineat gemitus, et pressum corde dolorem?
Sunt homines, semperque fuere, ęvoque futuro
Nascentur, donec sibi unique parare licebit,
Et partis cum prole frui, sociaque cubilis,
Donec conjugiis pręscribent vincula leges,
Pollutique feret thalami culpatus adulter
Pęnas, privatis et opes, et tecta domorum
Parebunt dominis, animalia, prędia, nummi;
Sunt homines, dixi, quos non explebilis ardor
Sollicitat, spoliis aliorum, agrisque potiri,
Et per cunctorum compendia flagitiorum
Cęcus amor ducit summi ad fastigia regni.
Tam fęda, atque adeo humani sitibunda cruoris
Monstra tulit nunquam tellus, nec funera pestis
Edidit in populis tam late horrentia clade, 420.

Quanta dedere illi, qui frena capessere tentant
Regnorum, vel sceptra manu regalia tractant.
Exquirant alii causas, fingantque Deorum
Neglectum ob cultum, ac spretum pietatis honorem
Iratum populis numen posuisse tirannos
In solio illorum, atque illis tribuisse flagrantes
Bellorum studiis animos, ac cędis amore,
Ad scelerum contra sordes, et probra luenda
In dominos superos turbas exciisse rebelles,
Servitioque excusso, atque interiore soluto
Ordine, cum vita jussisse relinquere sceptra.
At tu, ne simili, caveas, errore traharis,
Nam posita extrorsum quę nostros corpora sensus
Tangunt, et nobis intus percepta cohęrent,
Sive ferant ictus jucundos, sive molestos,
Perculsa edendos impellunt organa ad actus,
Ut mala vitemus, bona nos optata sequamur
Nec segni nos permittunt in pace morari.
Da Cajum, et Sejum divisim habitare, et utrique
Esse domum propriam, reditus, granaria, cellas
Non lites deerunt, furesque, et tela latronum.
Frustra constituunt tutores jura pupillis,
Frustra de rebus fieri inventaria eorum
Recipient, nihil argenti reperitur, et auri
Descriptum, inque manus sublata pecunia furtim
Evolat ignotas. De preis quęstio habetur,
Quod locupletis heri mactatum corpus in ęde
Inventum est propria, quod fracta est arca, penuque
Est omne ablatum, mulier quod adultera fregit
Jura tori. Equis sic geminari damna negabit

Delitiis super addendo delicta parentum
Nec vitę parcit soboles, sobolisque nefanda
Sęvities patrum; nec fratrum sanguine fratres
Fędari horrescunt. Tanta est discordia, quando
Spectat inęquales rerum divisio partes.
Turpis avarities immensos pandit hiatus,
Pandit et ambitio, quas non valet ulla replere
Congestis fortuna bonis, nec culmen honorum.
Hinc privata domus stabili fundamine nulla
Fulta est, atque volubilium stat cardine rerum
In fragili posita. Innumeros tibi possem promere casus,
Queis similes cymbę, fluctus quatiente procella,
Sursum ac deorsum agimur, partesque agitamur in omnes.
Si quęras igitur, quo maneant fonte perenni
Crimina, et ancipiti cur volvat cuncta rotatu
Fortuna, invenies, quia res quęrantur, et usus
Privatim, qui non animali convenit ordo
Perfecto minime perfectus; nam cupientes
Cuncta, pares si non ineant certamina vires,
Continuo pars debilior scelerum evocat agmen,
Ejus ut auxilio sua fęda incepta secundet. 471

Lib. III.

Abnuerant olim patrios transmittere fines
Aspera, silvosa, ignota, ac longinqua viarum,
Vertice procero, populis, dumisque rigentes
Montes, camporumque amnes per aperta vagantes,
Et loca latrones facientes insidiarum,
Invia furtorumque metu, tum dente cruento
Bellua, et ungue ferox, et forma corporis horrens,
Et petis, variisque resultans vocibus echo
Undique terrificis per sola, et opaca locorum.
Tot priscos vetuere diu impedimenta parentes

Sedibus e notis egressus quaerere, et oras
Vestigare alias, lethique pericla subire,
Donec se comites peregre migrantibus addunt,
Custodesque canes, quorum pavefacta latratus,
Et lacerando fugant exerti ad corpora dentes
Monstra: exin tergis docuerant ferre camelos
Pondera, itemque asinos, et equos parere lupatis,
Subjectisque jugo docuere gementia collis
Plaustra boves trahere. Hec toleranda ad tedia longe
Cuncta reperta fuere vie; simul arma metallis
Confecta apta magis feriendo hosti, atque necando
Lignea successerunt, fustes, lapidesque priorum.
Terrarum hinc suetos per lata errare gregatim,
Obvia proterere, ac populari, auferreque abacta,
Et ferro passim, atque igne, et saevire rapinis,
Nec sexus facere, aut aevi discrimen in ullo.
Ingentem hinc ducibus peperit victoria famam,
Ingentes et opes, et summa potentia crevit.
Pluribus hinc victis regionibus orta fuerunt
Regna, et mutato latronum nomine regum
Ductores sumpsere aliis exempla daturi
Ordine inequali posito rerum, ac dominorum
Divisorum, ad opes tela opportuna parandas,
Et subigendos ad populos, arma esse, dolosque,
Et tritas prodendi artes regalibus aulis.
Nulla igitur meta optanti est finita bonorum,
Et quoties re aliqua trahimur stimulante potiri,
Non jam quod licitum, at rem in agendo querimus ipsam.
Cur adeo vero populorum summa potestas
Sollicitet quosdam, ut nullus deterreat horror

Fla=

Flagitii, ac necis, ut dominatus frena capessant
Causa liquet, quod regnantum sint vota repulsę
Nescia, et illorum cito quod per jussa sequuntur
Ultio frangentes; rectorum namque voluntas,
Ceu mens et ratio est cujusque in corpore gentis,
Quos si des, extat, si adimas, mox natio desit,
Ęquoreęque tibi prębetur imago procellę,
Quę, fluctus tollens, perflantibus undique ventis,
Allidit naves partim ad scopulos, partim ęquore mergit.
Veh! populis autem, dominos quibus horrida bella
Invisos pariunt, geriturque per arma potestas
Perque metus summa imperii, soliumque tuetur.
Nunc igitur det culpę, hominum mens lęsa sophorum
Damna per alterius quod quisquam opulescere quęrat
Naturam ignari esse cupidinis infinitam
In perfecto animali, et crimina defore numquam
Dum sibi proficiant, opibusque fruantur ademptis.
Jam nulla est homini regio insuperabilis orbis,
Et circum terras fusa impedimenta per omnes
Diversos populos nequidquam a finibus arcent,
Dissita et accessu prohibent noscere regna.
Nos quippe ingenio fecit natura capaci,
Atque animo, nulla ut terreret imago laborum,
Quin vitę studium servandę, et cura pręiret.
Jamdudum fuerat sapientes inter oborta
Quęstio, utrum nobis esset contraria tellus,
Quę soli, et lunę, stellisque subesset iisdem,
Telluris medium circum volventibus axem,
Illamque antipodes colerent; sed naufraga vasti
Formidata maris species, ignotaque nautis

Litora, et insano metuendi flamine venti
Suspensam tenuere diu sine judice litem.
Laudis amor glisens Italorum in pectore tandem
Deque hominum bene conditione cupido merendi
Impulit heroes multos tentare pericla
Equoris ignoti, atque omnes telluris obire,
Et pelagi tractus. Venetorum hinc gloria Polus
Primus in his claret; Ligurum de gente Columbus
Deinde, his successit cui nomen America debet,
Quamlibet Indorum fuerit Ligur ante repertor,
Et foret inventis magis hunc dare nomina terris
Conveniens: confestim aliç vexere carinç
Innumeram turbam, immensi quç cuncta peragrans
Oceani spatia in cunctas tendentia partes
Terrarum, seu poli orienti crisere cerret
Suppositas animus, subjectaque regna cubanti,
Sive polos etiam terras ad utrosque jacentes,
Frigoris hic gelido frustra obluctante rigore
Nullas prçteriere plagas, gentesque repertum
Ire: quod impulerit vero tot adire labores,
Et nullam interitus faciem, monstrique pavere,
Quamvis innumeras ventorum flamina puppes
Obruerent pelago, traherentque natantia fluctus
Corpora cçsorum, mistoque cruore ruberent,
Phocarum aut rabido raperentur ab ore voranda
Res animi captum haud supereminet, omnia istç
Noscendi hçc suasit nostrç, irrequieta cupido,
Quç plantç, et segetes quavis regione ferantur,

Qui =

Qui sint cultores, habitent homines-ne, feræ-ne,
Quæ pascant herbis campi, atque animalia silvæ
arboribus consertæ, quæ versantur in undis;
Climata num radiis directe obnoxia solis
Sint esseu almeo viventum commoda saeclis:
Certatim Europæ ex omni ditione profecta
Navigia haud ulla re deficiente referta
Sive ad pascendum sit opus, seu milite et armis
ad comitum tutandum agmen, maria undique lustrant,
Plurima et occurrunt lustrantibus obvia regna,
Insulæ et innumeræ medias cingentibus undis.
Fama ergo referente, occasus inter et ortus,
Inter et Arctoi, atque Australis sidera cœli,
Oppositas nostris terras regionibus esse
Ignotas priscis pretiosa metalla ferentes
Auri, atque argenti, et varii fulgore coloris
Præstantes gemmas, adamantes, atque piropos,
Et niveas baccas, pelagique coralia fundo
Eruta, et eximios viridanti luce smaragdos:
Didita Lusiacos fama hæc, et movit Iberos,
Gallosque, anglosque, et Batavos, et regna Booti
Subdita, velivolas quæsitum mittere classes
Indorum terras, Libiæque calentis arenas,
Votaque quærentum fortunam habuere secundam.
Post longos pelagi errores, mortisque timendas
Omnigenæ formas, inventa est ampla, feraxque
Orbis dicta novus tellus celebrata fodinis
Auri, atque argenti, et fluviis volventibus aurum.
Iamque revertentes naves mirantur ab Indis
Europæ populi gemmis, opibusque refertas, 128.

Nautarumque juvat longos audire relatus,
Quot maria illi transierint, quæ corpora vispe
Horrida pontus alat, qua venti flatibus æquor
Sæviat, et tumidos attollat ad æthera fluctus,
Vel qua sit populis metuenda latentibus unda
Quot surgant terræ circum reboante fragore
Nequidquam undarum, quo nomine quæque vocentur,
Quæ gentes teneant loca, num forma, atque colore
Dissimiles europæi sint gentibus Orbis,
Quos fructus illis ad victum terra, vel arbor
Suppeditet, pecudes an lacte alimenta ministrent,
Vel carne, et potum dent viri, aut pocula Bacchi,
Quæ sit cura viris se ornandi, quæque puellis,
In partes lessi num pœna sit ulla pudoris,
Et quæ conjugii pactis dent robora leges,
Sit-ne omnis fræni impatiens Venus inter amantes.
Nec rerum narratu harum satiata libido
Dispendo ulterius referentes voce fatigant,
Et taciti attentas adhibent referentibus aures.
In verba hæc igitur nautæ rursum ora resolvunt.
Est regio Europæ, et Libiæ contraria, utrique
Par prope, ab occasu mediam quam claudit, et ortu
Ingens Oceanus, gemino qui nomine fertur,
Illi ab Atlante datum fuit, huic a pace vocamen,
Quod mare in hoc flantes dominentur leniter auræ,
Sectaque in partes veteri quartam addidit Orbi,
Jasonis Hetrusci de nomine America dicta.
Terrarum reliquas superans ditionibus amplis
Europæ, ac Libiæ, atque Asiæ prædivitis oras,

Auriferisque cavis, rutilumque trahentibus aurum
Fluminibus, tamen indigenis est omnibus illa
Inferior populis, pinguis licet ubere glebę
Non Asię facienda minus est America terris
Omnigenos fętus plantas, frugesque ferendo.
Hunc Orbem faciunt insignem maxima regna,
Et positę circum terrę maris undique clausę
Atlantęi, et Pacifici spumantibus undis.
Quis vero dicat regionum nomina vatum
Non socianda modis, quę partim inculta loquela
Indigenum dedit, et partim quę quisque repertor
Arbitrio imposuit? Regna hic celebrantur opima
Brasilis, Paraguaji, Cile, et divitis auro
Perruvii, et Granata pari fęcunda metallo;

Brasilis, Quilsi, Paraguaji, et divitis auro
Perruvii, qua Pizzarri intravere feroces
Primi atque Hispanos dominos, nomen que timendum
Intulerunt, similique ferax Granata metallo;

Nec facienda minus ditis regionis, et amplę
Mentio in his est, quę domina appellatur ab urbe,
Quam numero prior exiguo comitatus equorum,
Et pavefactum ęris tonitru, ac rutilantibus armis
Subdidit Hispano sceptro Cortesius audax
Regum indigna proditione, ac cęde nefandus.
Quid terras alias referam, quas ęquoris ęstus
Circumdat? iuvet ante omnes memorare Columbo
Detectas, Hispaniolam, patrium quę nomen Ajiti
Mutatum sensit prior attestata recepti
Hospitis augurium lętum, Cubamque propinquam;
Nam post Cannarias venienti a Gadibus Indos
Occurrunt Caribę, magna a regione diremptę
Exiguo pelagi tractu, numerumque ter implent
Septem, pomiferis tellus non altera plantis
Antistat magis, et variarum munere frugum.
Est Antillarum quoque Jammaica una, duabus

Quę Cubę, atque Hispaniolę addita, divite abundant
Tres omnes auro, pomorumque ubere silva.
Talibus auditis, levibus velocior auris
Fama per Europę circumvaga detulit urbes,
Illuxisse diem, quo nulla obstacla supersint
Non superanda homini; nam circumeuntia terras
Ęquora veligerę naves per cuncta vagantur,
Et pretii referunt immensi pondera ab Indis,
Candentes baccas, et Tethidis eruta fundo
Coralia, et gemmas in regia serta nitentes,
Inque puellarum decus, et gestamen ituras.
Quam vero felix Asię, dilectaque Baccho
Sit regio, et Cereri biferę pinguedine glebę,
Ignorat nemo, nec quales India mittat
Dives opes: illinc gracili nam texta vehuntur
Stamine gossipii, et vario depicta colore
Serica, quę vermes saturati fronde virenti
Per fila in globulos intexta e gutture fundunt,
Qualia sunt, tumida quę extrudit araneus alvo
Insectis doctus suspendere in aere casses.
Sed plaga tam variis, velut India, rebus abundans
Nulla est, et generis species cujuslibet edens,
Seu populi teneant orienti subdita Phębo,
Aut quę Zodiacum sunt inter regna, polumque
Australem sita; nam longi est memorare laboris
Cuncta, nec in numeros inflecti nomina possunt
Barbara Apollineos. Num vero sint magis amplę
Ditia telluris partes facientia regna,
Quam terrę, undisonum clausas quas continet ęquor,
Res latet in dubio. Reliqua hic loca subdita sceptro
Neptuni facientes nostro carmine missa,
Borneum tantum, et Javam referemus, et Ophir,
Sumatramque, nec oblitas sermone Moluccas
Linquemus, quas Oceanus circumfluus ambit,
Fluctuque assiduo tundit. Felicior Orbe

Hes

His regio, vel tam berillis dives, et auro,
Quæque saporum tot species, et reddat odorum,
Quæritur incassum. Jam mensas figlina vasa
Condita Sincerum, vitrea pellucida creta
Regales decorant, lætusque epulatur in illis,
Et potus conviva capit, miscentque vicissim
Sermones. Tandem pelagi quæsita per undas
Sole sub occiduo, sub Eooque India sole
Detecta est nobis: frustra Neptunus aquarum
Opposuit campos, terrarumque ambiit oras:
Frustra ventorum furor, aut malacia ponto
Incumbens facit hæc solido quasi corpore vastam
Planitiem nulla motus ex parte cientem,
Lapso in desidiam fluctu, validumque soporem:
At zephiro Notus, et Boreæ contrarius auster
Accitas toto conducunt æthere nubes,
Et Stigias Acheronte umbras, neu desoret ulla
Horroris species, crebris micat ignibus æther,
Terribilisque fragor circumtonat undique ventis,
Dum cæli, et pelagi campis certatur apertis,
Litora nec cohibent fluctus assueta tumentes.
Tamne igitur validis homines rapuisse putandum est
Naturam stimulis, et nulla pericla timerent
Vivendi causa, et vitæ melioris amore?
Sic porro est; præter nostrum nam machina corpus
Nulla est in terris, intellige nobiliorem,
Quam faciunt aliis prælata animalia, stirpem,

In qua tenenda, nectendoque intus, et extra
Organa eidem, nil studio natura peperit,
atque arti, ut quiret concesso fine potiri
Non modo servandi sese, in meliusque repertis
Pergendi auxiliis; verum cum fabrica mundi
Divini artificis nutu prodisset in auras
Ordine tam pulchro, et rerum spectanda paratu
Tam vario, eximium est animal tellure coortum,
Ne moles præcone omni tam operosa careret,
Neu tot opes sine honore forent, sine nomine, et usu,
Quæ latebris abduntur humi, fæcundaque ab æstu
Terra palam fundit cunctarum semina rerum
Sponte sinu turgente fovens, et fætibus apta
Suppeditans alimenta. age sis cum summa potestas
Consistat rerum, et summum moderamen in uno,
Sive Deum, aut aliud mavis illi indere nomen,
Jussu ergo illius juxta sua semina quæque
Conflata ex variis elementis corpora sedes
Accepere suas: celeri leviora volatu,
Sidera nimirum, petiere cacumina cæli
Sic et alta magis, reliquis onerosior hæsit
In medio tellus, propior cui luna resedit,
Orbem ter prodens mutatum in mense, receptis
Fratre ex adverso radiis, qui sede sororis
Celsior aerio curru præter volat euros
Ter septem horarum spatio defunctus, et horis
Ter super orbis in emersa gemini regione,

No=

Noctis ut egelidum frigus vi temperet ignis.

Corpora cum vero de materia omnia constent,

Servandique habeant sese finem, atque tuendi

Cunctorum fines si conglomerentur in unum,

Esse hunc materię finem, conclude, parentis,

Qui nequaquam aliunde venit, sed pendet ab ipsa.

Corpore quo vero mens, visque ea summa moretur,

In quo pręcipue est sedes, et causa caloris,

Crediderim, in minimas siquidem ignis cuncta resolvit

Partes, et resoluta iterum redduntur ab igne

Materię; lux ignem pręterea comitatur,

Quaque calor solis terras violentior urit,

Hic frugum, ac pecudum fętu uberiore coloni

Lętantur, redolentque suavia naribus arva,

Et magis in Venerem hic animalia prona feruntur,

Ingenioque valent homines, ac sensilitate,

Unde extra nos percipimus sita corpora, et omnes

Ad motus trahimur, stimulante animo vel habendi,

Vel propulsandi. Incubitu tepefacta parentum

Pennigerarum ova in pullos transire videmus,

Quosque cibos carpunt, atque ore animalia frangunt,

Continuo in stomachum demissi sanguis, et ossa,

Et nervi fiunt, similesque a corpore formas

Arripiunt, in quod migrant, partesque remittunt,

Quarum abitus semper minuendo corpora obire

Cogeret. Hęc nobis documenta animalia prębent

Non modo, sed plantę, et lapides, et quidquid ab alma 317.

Exoritur terra, et quidquid fert aer, et unda.

Sed motus ex causa omnes manare caloris
Te moneat, cum veris humus repleta tepore
Omniferos quæcumque sinus ad semina pandit
Viresque ad fœtus reparans natura creandos
Cujusvis generis pena ridente colorum
Depingit campos, specie dominante viroris.
Omniparentis vis ergo, et sapientia mira est
Naturæ, cum totius sit fons, et origo
Nunquam deficiens ignis, qui sede profectus
Præcipua volat impatiens, expersque quietis
Præpete transiliens in corpora cuncta meatu.
Quam vim principio nam dissociasse putandum est
Corpore materiæ de magno corpora cuncta
Dissidioque perenni dissociata tueri,
Noctivagosque globos cælo peperisse micantes,
Noctifugaque dies referentem lampade slem,
Ardoris nisi vim dominam, motusque cientem
Omnes.² Humanæ perpendere fata parumper
Ne sortis meum pigeat. Dominatur in ævo
Ignea vis juvenum, minimeque capacia freni
Sunt vota illorum, rixas facit ira frequentes,
Et faciles iterum paces concordia ducit.
Ætas huic propior succedens deinde virilis,
Cum plenum membris accessit robur ab igne,
Instar agri, quem aluere imbres satis, atque calores,
Præbentis certo maturas tempore fruges,
Arboris aut pulchræ flores, ac poma gerentis,
Corporis, atque animi facit aptum rebus agendis

Viribus, excipiens donec titubante senectus
Ingreditur passu, velut is, qui pondere curva
Membra trahens nimio defecto ad poplite terram
Fessus collabi ad vestigia quæque minatur;
Intereaque cibi studium, gratique saporis
Temnens perpetuo constrictos frigore linquit
Interitus artus, sedem repetente calore
Qua primum vitæ mortalis munus cœpit
Motum animal sub eadem lege reponere jussum.
Æternum ergo ignem, atque igni saltem coquam
Materiam, nexu simul arcto utrumque recinctum,
Quorum si alterutrum cuperes divellere, staret
Illico materies sine motu, cunque globata
Unam in congeriem, et constricta gelu undique inerti
Luce carens omni, et tenebris circum obsita densis:
Contra materie sublata, seque gregata
Ignis desiceret, præbente alimenta calori
Nemine, materia excepta. Nunc esse, memento,
Certo materiæ conclusam limite summam,
Quippe rei tantum finitæ convenit ordo
Perfectus, tum perfecti natura requirit
Finiri spatio, atque loco. Quid inania terrent
Nomina te immensi, infiniti, omnique potentis,
Queis dempto verbis sonitu nil denique restat,
Significantque nihil? namque omni finge potentem
Esse tibi, tum perfectum nihil ille creabit,
Cum perfectum aliud semper magis edere possit:
Nec te immensi decipiant magis irrita verba,
Atque infiniti, quæ non ad referantur inane, 374.

Et vacuum, nil demonstrant, si corpora tollas.

Sermo igitur de materia sit rursus, et igne
Nobis, quos ratio nos utilitasque prodet,
Non habuisse ortum, et cărituros fine, tenere.
Quid sit materies porro, et quę oriuntur ab illa
Corpora, dic elementa illam comprendere rerum
Cunctarum, dic omnigenas elementa vibre
Ignis et in formas, quę corpora cuncta figurant
Iuxta cujusquis naturam, ac semina; tandem
Compositorum de numero deducere parce
Quidquid corporeum est, cum numquam mente secandi
Desinat in partes finis, quę corpore constant.
At quo prodierint res omnes tempore primum,
Ordine quo stabili modo sunt in luminis oras
Distinctę in genera, et species, spatioque locatę,
Et positu, qui conveniens est cuique, latere
Non animo pattar, mea quod sententia desert.
Dicam ergo, meliora aliis proferre relinquens,
Perpetuo cęli per apertos sidera campos
Orbes excęgisse suos, nec finibus unquam
Excilisse datis, alia nec slem lege moveri,
Nec cursus alios quam suctos volvere lunam,
Quodque hunc egere usque, futuro haud tempore linquent.
Materia si dissecta, par edita magnis
Corporibus tellus, quę mundi prima fuerunt
Semina divisis, gravido de corpore fudit
Rerum sensilium formas, insensiliumque
Omnes, prout vires naturę, et semina possunt
Illius; quid enim est aliud, quod sensile corpus,

Di=

Dicimus, aut insipide, ni quod plus habet intus
Siquis, posterius gelidi plus vero rigoris?
Exhiberant nobis lapides, et dura metalla
Exempla, est hominum contra natura probandi
Utrumque id verum esse. Hominis nam machina textu
Composita est omnis molli, ac pingui, extima pellis
Glabra tegit, lęvisque, et apertis pervia poris,
Et super inductum ceu rete amplectitur omne
Corporis externum; hinc plagę, quę rebus ab extra
Proveniunt circum positis, per vasa meantes
Parvula de fibris, ubi sunt quini organa sensus,
Valvas ingrediuntur ad interiora patentes,
Officiisque suis parendo hic organa quęque
Concordi peragunt pręscriptos fędere motus,
Quorum concursu vitę servatur amico
Finis, donec agendo detrita organa vires,
Aut aliquo amittunt morbo labefacta molesto.
Vellem te jecoris, pulmonum, et munia scire
Quę cerebri, et cordis sint, qua compagine molles
Nectantur partes, validis quibus ossa ligantur
Nervibus, effuso ne arescant membra liquore,
Machina neu pereat vinclis disjecta remotis.
Nunc age qua se homines possent ratione tueri,
Organa si jecoris, pulmonum, et cordis abessent,
Si cerebri quoque, quo rerum reperitur imago
Cunctarum picta haud ullos abolenda per annos?
Hic sedem posuere argumenta omnia, fiunt
Quę ratione, bona hic expendimus, et mala quę sunt, 132.
Hęc ut vitemus, contra amplectamur ut illa.

A cerebro magni capiunt exordia motus,
Seque ferunt nullo immersos prohibente volatus
Trans metas ęri, atque ultra confinia mundi,
Nil referens animi dederint, vel nomina mentis
Huic quęcumque sophi: nimium te credere pennis
Parce tamen, Atamque time dare, nomen eundis.
Sanguinis at fluidi cor sedes, atque receptus,
Fervet ubi gravis ira, omnisque cupido calescit
Impatiens freni, seu vis sit magna doloris,
Lętitięve illi causa, aut metus urgeat acer,
Aut spes, mutato vultus dat signa colore
Extemplo, rapidoque cupitam in rem impete fertur,
Venarum magis ictus pulsu iterante frequenter.
Singula quid memorem? jecoris perpende stupendam,
Pulmonumque operam, atque artem, nam pectore versos
In chilum succos epularum cerne cruorem
Mox jecoris factos calida virtute rubentem.
Quęris pulmones quid agant? extrinsecus auras
Perfuncti excipiunt venientes munere follis,
Redduntque, et detergentes in sanguine quidquid
Fędi est, ac crassi, et motum remoratur eundi
Purpureum in venas cogunt ascendere rorem
Inque canaliculos alios, tenuesque meatus,
Corporis humani queis fabrica texitur omnis,
Et queis servatur, motus capit, atque valescit,
Materia explosa per cętera viscera pingui.
Perceptis satis his hominum de corpore dictis,
Argue quę dicenda tibi de animalibus ipse,

460

De

De plantis, de materia quid denique tota,
Unde vides cuncta hæc fieri, coalescere, alique,
Quæque tuis natura obnoxia sensibus esse
Jussit, ne de incorporeis capiat te insana libido
Nospendi, a nobis quæ longe amota recedunt.
Quæ bona sunt igitur nobis, jucundaque scitu
Dicamus, vanique, et desidis esse laborem
Credamus, qui corporea de natura nihil audens
Afferre in medium, de spiritualibus audet
Disserere, et nulli penitus jactare neganda. ~~1470~~

~~Lib. IV.~~

Esse aliquo ardoris dic ergo in corpore summam,
Per totam motu qui non cunctante meando
Materiam tumido rerum de corpore fœtus
Evocat omnigenos, superasque eduxit in auras;
Hinc de materia collectis ignibus omni,
Tum de corporibus, quæ conficiuntur ab illa,
Ipse alitur, rursusque alimenta recepta refundit. 477

Lib. IV.

Telluris-ne, hominumque pares numerentur ab ortu
Anni, doctorum mentes torquentur inani
Dispendi studio, namque omnia inesse patescit
Semina materiæ, pecudum venit unde, ferarum,
Pennigerumque genus, liquidasque quod accolit undas,
Et quæcumque ab humo plantæ, vel ab æthere aluntur,
Sive humili surgant illæ, vel stipite celso.
Equis enim species mutari posse negabit,
Materiæ numquam fœtura deficiente,
Et formas alias illarum ex morte recudi,
Quod natura facit melior Dea, quam Saga Circe, 18

In cujus stabulis vultus gessisse ferinos
Fama est, mutatos homines, et pectore voces
Effudisse truces ululantes more luporum,
Ursorumve instar, tigridumve, aut pantherarum.
Quæ primum peperas tellus in luminis oras
Corpora protulerit cunctarum semine rerum
Facta uterum, dominumque hominem num fecerit orbis
Natura, et sedem hic dederit, qui talia jactant,
Te procul abducunt quærendi a tramite veri
Neve erres, aut offendas, incedere clausis
Te suadent oculis mille obsessum caligine circum
Errorum densa. Vim summam lucis, et ignis
Esse in materia, atque ex his tribus omnia oriri
Percipe, nec triadem hic summam constare, doceri
Te pudeat, quid enim faceret sine luce, sine igne
Materies sola, aut contra quid splendor et ignis
Expers materiæ? hinc aliquo de corpore, sedem
Ignis ubi, inque omnem penitus moderamen haberet
Materiem, exiliisse velut de fonte calorem,
Et circumfusam quuisse in cuncta meando
Corpora protelo servans cursum, atque recursum:
Cumque igni comitem sese non alma recessit
Lux umquam, ingenti hinc rare de corpore facto
Prosiliisse statim leviora elementa, polumque
Circum sideribus, lunaque, et sole stetisse
Conspicuum, et mediam graviori pondere terram.
Sponte ubi totius se machina constitit orbis

Di=

Disposita, æterneque ex ei consorte profecta
Jam dictę triadis, nimirum lucis, et ignis,
Materięque una haud dubitandę utriusque parentis,
Semina mox cujusque ab eodem excita calore
Arripuere sibi cognata alimenta, suasque
In species migraverunt. Quid plura? repente
Erupere sinu telluris corpora rerum,
Quę levitate magis cluerent, et sese in oras
Venerunt, at quę gravioris ponderis essent,
In matris latuere alvo interiore, metalla
Scilicet, et lapides, et frigore quidquid acuto
Densari umbrarum magis, et concrescere suescit.
Ne quęras igitur, quando natura crearit
Hanc speciem, aut illam, generandi semper in illa
Nam vis est: positum me dicere porro, memento,
Numquam naturam non conjunctim in tribus illis,
Quę dixi paullo ante, in luce videlicet, igne,
Denique materia, quorum sapientia lux est,
Motus est ignis causa, atque potentia, corpus
Materia est utriusque; horum disjungito quemvis,
Machina confestim totius corruet Orbis,
Mutato unius, cunctorum protinus ordo
Nam mutatur, quę nexu sociantur eodem,
Inque chaos atrum turbata elementa coibunt
Mutuum in exitium jugem sancientia litem
Frigida cum calidis, cum siccis humida, cassa

Pondere cum gravibus, infestaque mollia duris.

Organa præterea fabricæ, ac fundamina tantæ

Quæ sint, te minime patiar nescire, quid ipse

Sentio; namque adeo magnam consistere molem

Tam bene dispositam, et motus constanter agentem

Qualibet in parte, ut numquam desit, nec aberret,

Ejus ab eventis ut divinare futura

Possis, et artæ exempla ad regimen fallentia numquam

Inde haurire queas, vesanæ hæc omnia mentis

Est sine consilio fieri, vel fato, aut sorte putare.

Ergo quæ cernis labentia sidera cælo

Cum luna, alternisque dies radiante quadriga

Ducentem solem, nostram quibus adjice terram,

Organa totius mundani corporis esse,

Autumo: quo vero fungatur munere quisque,

Dicere non ausim, atque aliis dicenda relinquam,

Noscendi incubuere magis qui talia curæ:

Si qua meo tamen exiguo depromere penu

Nitar, mi veniam rogo, quam largimur ephebis,

Cum male prolatam fundunt ex ore loquelam.

Omnia quod certos teneant cælestia motus

Corpora, quodque suis peragant in finibus orbes,

Quos ultra citraque nefas sit tendere cursus,

Mutua perque suas quod agant commercia vires,

Alter ut alterius sit motus causa perennis,

Et quantum emittat, tantumdem aliunde receptet,

Sufficiant hæc pauca fidem corradere dictis.

Esse in materia, jam supra ostendimus, ignem

99

Et lucem, neutrum tamen horum stare parente
Orbum posse sua; hinc inferto, vim esse movendi
Ipsa in materia, et vertendi in corpora sese
Omnia, quotquot sunt, fierique hæc igne potenti;
Splendorem vero, atque ignis lucem ejusque sequacem
Efficere, ut mundi species clarescat, et ordo,
Quasque habeant motus, ne ignorent corpora, leges,
Ac metam, faciem nam rerum finge sepultam
Tegmine sub denso umbrarum, tum nulla sciendi
Restaret ratio, cum luce scientia constet
Omnis, qua posset mundi noscere moles
Tam variis præstans per tot discrimina rebus
Noscendis, a materia, forma, atque colore
Scilicet, exque aliis signis, genera unde notantur,
Et species, tum præcipue ne decipiamur
Noxia pro utilibus, pro veris falsa petentes,
Cum res comunes, finisque sit omnibus idem,
Sed diversa omnes pro cujuscumque sequantur
Natura, vivendi more, et sede locorum.
Collige, perfecta hinc naturam cuncta creasse,
Atque arcto vinxisse simul moderamine legum,
Fabrica ne pereat mundi admirabilis unquam
Æterna de materia, æquævoque e lumine, et igne,
Ut supra docui, triplici quæ nomine rem unam
Significant modo, quæque ita gluten forte, tenaxque
Obstringit simul, ut divelli, disque separi
Vi nulla possint; quo cætu quidlibet absit,
Fiet materies sine nomine pondus, inersque

Nempe chaos indigestum modo digna vocari.
Hac ratione tibi patefit, quæ summa potestas
Sit rerum, quaque a causa pulcherrimus ordo
Dependet, leges certas capit, atque valescit,
Seu te naturam juvet appellare, Deumve,
Cum nihil intersit nomen, de re modo constet.
Hactenus ex dictis breviter conclude, calorem
Utcumque aut ignem indigetes, cum luce sequaci
Esse animam, et mundi regimen totius habere,
Et motus causam cujuslibet esse perennem
Ex qua materies in corpora cuncta feratur
Unde eadem capiunt alimenta, iterumque soluta
Numquam intermisso vice restituuntur eidem.
Hinc ratio summa est, et summa potentia in illo
Corpore, quo sibi sedem ignis posuere, jubarque,
Perpetuoque unde emanant, refluuntque resorpta
Non secus ac mare, quod subter, supraque peragrans
Terras se in fontes, inque amnes scindit, et imbres,
Ethereasque plagas obducens nubibus atris,
Postquam per totum liquidas circumtulit orbem
Undas in se iterum recipit nihil augminis inde
Plus solito accipiens, aut amittens. Ita mundi
Recte principium, et regimen, rebusque doceris
Propositum finem cunctis, quas continet ille,
Ac quem ignem natura tibi, clarumque nitorem
Mutuo concessit, quo de tua semine oborta
Nobilis est species, errorum hebetare pudendas
Permittas tenebras, et vana ut spernere discas
Nomina eorum, pro veris qui phasmata jactant.

ad

Ad species redeam nunc sensu, animaque calentes,
In primisque hominum ad sobolem, quę duxerit ortum
Quando, quove modo, natis, an semine misso,
Posthabitis cum figmentis monumenta supersint
Nulla fide digna, haud pudeat nescire fateri.
Ergo ubi congenitus de materię eruit ardor
Corpora seminibus, vacuo fulgentia cęlo
Nempe astra, et lunam, igniferumque Hiperionis orbem,
Ejusdem pariter vires tepefacta caloris
Verterunt species telluris semina in omnes,
Ex quo terrarum primum discrimen, et unde
Prodiit; hinc silvę horrescunt frondentes arbore passim
Multigena; hinc virides cum multicoloribus herbę
Floribus erumpunt, variis et odoribus auras
Conspergunt, nec qua gignunt tesqua horrida sentes
Frugiferę desunt Cereris, planteque Liei
Nemine tunc gnaro cultus, quem terra requirat.
Hinc fluviis, lacubusque greges salire natantum,
Quadrupedum, bipedumque solo hinc animalia gressus
Fixere, et vario silvę strepuere volantum
Cantu, repente aut pulsarunt corpore terram.
At quas monstrigeno formas e ventre profudit
Naviger Oceanus, nimirum immania cete,
Muręnas, dictumque canis de nomine piscem,
Et phocas, glanidasque, et acutum fronte gerentes
Mucronem, ambigitur, proprio utrum hęc semine nata
Sint monstra, aut habeant alia de stirpe parentes;
Quod de phisetere quoque, et de pistrice dicam:
Namque prior fluctus phiseter faucibus haustos
In cęlum eructat, queis deinde cadentibus aer
Nigrescit late circum, atque aspergine densa

Ætheris eripitur facies, tegiturque sub umbra.
Nec monstra hæc tantum Neptunia regna sub alto
Æquore alunt, sunt præterea serpentibus undæ
Infestæ; geminam quoque sunt quæ corpore formam
Monstra gerunt: caput aspicit nam piscis equinum
Cornigera vituli vel nondum fronte minantis,
Aut hominis, qualis mulier te visa repente
Deciperet, fluctu monstrum haud prohibente tueri
Æquoreum, mammis referens, atque ore puellam
Insignem; tibi quæ suadent, terram, atque colentibus æquor
Cognatum esse genus, cum sint comunia quædam
Nutrimenta quoque, undisoni namque incola ponti
Surrepta gaudet vicino a litore præda,
Aut lapsa e navi, quam dum comitatur euntem
Per fluctus, ipse arripit, et rabido vorat ore.
E contra pisces jucundam animalibus escam
Terrigenis præbent, rostroque, vel ungue ferarum
Aligerum capti, pelagi prope litora cursa
Dum tremulas quatiunt pendentes aere pennas
Ingluviem ventris saturant in frusta voracis
Discerpti, aut hominum lautis obsonia mensis
Suppeditant. Terra demum quæcumque genuntur
Corpora, sive intus lateant, seu lucis apertæ
Libera se fundunt campis, sudoque patescant
Nulla servandi se fine queunt ratione tueri,
Quin nec formari, augeri, decrescere, obire,
Inque alias formas, migrare, nec edere motus
Qualescumque, nisi plagis venientibus extra
Pulsentur, coeantque adversæ in prælia vires;
Quo non fit tamen, ut pereat certamine victus, 217.

Sic

Sic ut nulla sui pars, quę fuit ante, supersit,
Forma sed anterior tantum ut mutata sequatur
Victoris nutum, sit-ne illi accedere jussa,
Induere aut aliam speciem, ad summam-ve redire.
Infinite igitur varię, numeroque carentes
Cum res in genera, et species, quas congerit orbis,
Transierint, nexu quoque conciciuntur eodem
Tam valido, ut conservandę res altera spectet
Ad finem alterius, vel lędendę, atque necandę.
Res porro non ulla suo de fine doceri
Arte eget, ac studio, spatio vel temporis ullo;
Namque statim ac tumida cujusque animalis ab alvo
Erumpit fętus, volucrisque cubantis ab ovo,
Voces effunders querulas, crepitusque labellis,
Significat se optare alimenta, et quęrere nondum
Suave ad captandum reseratis lumen ocellis:
Sic pipit nido soboles implumis, ut escę
admoneat, cujus stimulo vexatur habendę;
Sic natura dedit distentas lacte papillas
Matribus, ut foveant natorum pignora, alantque,
Ubera namque illis vitali humore tumescunt
Ipso prolis in adventu; hinc vitulus petit ubera matris;
Hinc cane mammifera teneros pendere catellos
Cernis, oves agnos, et equas exsugere pullos:
Hinnulus hinc demum lactis dulcedine captus
It comes usque capreę per prata virentia lęto
Gramine, et discit lento decerpere morsu
Herbas, et frondes. Eadem de prole ferarum
Dicantur reliqua: nam sensu venit ab ipso
Vitę amor ingenitus cunctis animalibus, atque
Plantis, parque aliis dandi est innata libido,
Officium natura ipsa faciente docentis.

Unum igitur finem ex dictis liquet omnibus esse
Corporibus, quorum cumulo de finibus uno
Confecto, summam placeat si dicere finem
Materię, sic diversis quis verba refellet,
Cum totum sit materies, et corpora partes,
Ortus, interitusque illa expers; corpora vero
Ex causa nascendi fato obnoxia mortis.
Naturę hinc constat nexus generalis, et ordo
Perfectus, cum rerum idem sit finis, et unus,
Cum si respicias texturam corporis omnis,
Et vires, tibi perspicuum mox fiat, iisdem
Legibus impelli ad proprium contendere finem
Omnia, et accipere, et prestare alimenta vicissim.
Hinc rixę, lites, animis discordibus irę,
Iurgia, bella, neces, victus cum prębeat hostis
Pabula victori, varioque effundunt murmure voces,
Lętitiam promens victor, victusque dolorem.
Ut sensim sese e ictu eripuere ferarum,
Cum quibus errantes mixto simul agmine agebant
Primi homines vitam, alteriusque ex cędibus alter
Vivebat, postquam meliori sorte coire
Iucunda cum prole boni cępere parentes,
Et consuetudo quos, et vicinia fecit
Notos, inventa nondum ratione colendi
Tot varii generis fruges, quas sponte ferebat
Tellus, et plantas humanę ad commoda, et usus
Vitę, continuo sedes mutare solebant.
Nam quidquid venatu captum, aut sorte repertum
Prębebat miseris inopem mortalibus escam.

278.

e =

Cnin perpetuo cum finis amore calerent
Servandi se hominum studio, in meliusque reperta
Per nova progrediendi, (animal nam ex omnibus unum
Est homo, cui triadis fervens sub pectore flamma
Omnia clara facit pedetentim luce corusca,
Et stimulis acueus depromit convenientes
Motus,) cura gregis subiit pasci, et serere agros
Frugiferis plantis. Posito tunc fine vagandi,
Construxere domos, qua de propiore licebat
Materia, ut tuto caperent armenta quietem
Noctu, neu fures domini, aut fera monstra timerent:
Nam cum desinerent metuenda pericula numquam
Derivare feris aut improbitate malorum,
Sevitiaque hominum, aut rabidarum dente ferarum,
Consensus inire una, ut comunibus hostes
Consiliis, atque auxiliis arcere valerent.
Fiebat quoque, ut e patria regione migrarent
Sponte aliqui, aut vi; quid tutum sine lege cupido
Linquere nam poterat, cum ad res sibi quisque parandas
Viribus imparibus longe concurreret, audax
Cum timido, puero cum congrederetur adultus,
Eger cum sano, teloque instructus inermi,
Cumque viro mulier? Nullum tunc nomen habebant
Crimina, nec sontes fame jactura, nec ulla
Pena coercebat, pleruumque honor ancila, dextra
Queis fortuna favebat, erat, victosque manebat
Probrum, servitium, sordes, contemptus, egestas.
Ergo si nostra similes etate videres,
Non homines porro, genus at silvestre putares,
Et pecudum de gente quidem, quos vita juvaret
Palabunda, vagansque, atque ad predam ire gregatim.
Hinc re aliqua subito magnos de pectore motus

Eliciente, velut qui ccca inspicit ab ira,
Nec capit immodicum vindictę in corde furorem,
Aut vehementi a lętitia, parilique dolore,
Terrificęque rei visu, monstrique repente,
Principio varię populorum habuere loquelę,
Ortum animi prodentes per monosillaba primum
Sensus, et manuum, et vultus per signa notantes:
Dein longa vivendi consuetudine, et usu
Comuni rerum, desiderioque nepotes
Ad seros transmittendi facta inclita quędam,
De rebus cunctis pedetentim est sermo repertus.
Pręcipuum tenuere locum, quę proxima vitę
Respiciunt servandę, et finem inventa tuendę;
Hinc stulto armorum, prędęque cupidine fertur
Incaluisse animos veterum, pręque omnibus artes
Sternendi, oppugnandi, ac depopulandi habuisse.
Quam vero fite possunt ea dicta probari,
Ac vere, pulchrę Veneris de numine vates,
Et quę de illius cecinere cupidine nato:
Olli finxerunt cęlum, terramque dedisse
Ortum, vel Jove progenitam, nimphaque Dione
Equorea, olli pręterea fecere maritum
Vulcanum, cujus tutelę subditur ignis,
Sed Martem placuisse magis, Martemque latenter
Zelotipo ante tulisse viro, nec corpus amanti
Supposuisse uni tantum contenta supinum
Dilexit plures hominum de stirpe, Deumque.
Suavi ergo Martis genitus, Venerisque Cupido

Con=

Concubitu arcum fert humeris, pharetramque sagittis
Plenam, fert alas tergo, et jaculabile dextra
Fert telum: hunc puerum prestanti corpore nudum,
Et narrant vates oculorum lumine cassum,
Quorum sub gemino superum velamine certum est
Doctos commenti artifices voluisse notare
Materię vim fecundam, deque ejus oriri
Omnia seminibus generatim corpora, passim
Quę gignuntur humo, fluidoque alit unda liquore.
Transactis aliis, presertim animalia dicam
Capta voluptatis stimulo, illicioque suavi,
Quę servandi se ad finem hac ratione trahuntur,
Damnatam fato sobolem sic prole futura
Supplente. Unus enim cum finis, et omnibus idem
Corporibus sit, nec facile sit dinumerare
Corpora quot faciant species, mirabilis ars est,
Et sapientia naturę, omnes conciliare
Per vota ad finem potuisse trahentia eumdem
Arcto adeo nexu simul, ut non possibile ulli
Sit disjunctim aliis se nec servare, nec esse;
Quin cum perpetuo solvantur corpora quęque,
Si numquam repararentur, cumulata coirent
Unam in congeriem motu, formaque carentem,
Deficiente igne, atque ignis comitante nitore.
Ast bona, quę ad finem conducunt corpora quęque,
Non eadem sunt, sed variant specie pro qualibet, et pro
Diversis, quas congredientia corpora inurunt,
Plagis: sed cum propositum sit dicere tantum
Nostra de specie, et generatim aliquid de animali
Ad rem jam redeat carmen sermone relictam.
Ergo sit veneris, sit amoris blanda voluptas

Accipienda loco, prius par disparis unde
Luxuria extitum corde haud capiente calorem
Per dulces amplexus, blanditiasque per omnes,
Et variarum per vocum modulamina lęta,
Ad reparandum deficiens genus impete cęco
Fertur. Propterea recte Venus est data conjux
Mulciberi, cum nulla magis res quam calor illi
Conveniat: sed cęcus amor, genitorque Gradivus
Fingitur, ut discas bello plerumque parari,
Dissidiisque voluptates, Veneremque maritos,
Ac dominos odisse omnes: hinc fonte perenni
Crimina cuncta patent, et nullo non maculantur
Perfidię probro, quia mos, et jura puellam
Colla jugo unius cogunt summittere, et una
Compare contentum esse virum, vel pluribus uti
Qua possit vir conjugibus, vel fęmina contra
Subjectam turbam sibi plurium habere virorum:
Omnis namque Venus dominis parere recusat
Privatis, pariuntque cito fastidia, coram
Quę tibi perpetuo subsint, liceatque tenere
Quandocumque velis. Naturam perspice eamdem
In rebus cunctis; nam cum sit cuique facultas
Pro se quęrendi permissa, domi tibi quę sunt,
Nil cumulata movent, nova sed cupis addere acervo,
A novitate venit nam gratior usque voluptas.
Ne stupeas autem quęsitis parcere avarum,

Et numquam finem quaerendis ponere, dum alter
Perdendi insano flagrat duntaxat amore;
Quippe ita dissimili studio tibi pandit uterque,
Non alio, quam servandi se fine teneri,
Quaerendis operam semper det quamlibet alter,
Perdendisque alter, studio et diversa sequantur;
Quandoquidem in solo discrimen vertitur usu.
Nunc hominem numquam cum non videamus abuti
Rebus, et affectus gestare in pectore pravos,
Ut natura parens non illi, ast esse noverca
Dicatur, nec quo, constet, sit fine creatus,
Invertere adeo naturam et crimina mores
Illius, ut minime ad servandum tot bona, credas,
Undique congessisse illi, atque ad perficiendum,
Ast ad servitium, et fraudum molimina cuncta struenda,
Ferroque ad strages, et proditione patrandas,
Ad rixas, lites, inimicitiasque fovendas;
Denique ludibrium, probrum, nec dedecus ullum est,
Nec discriminis, atque mali quidquam, (excipe morbos,
Et qui natura interitus contingit ab ipsa),
Quorum homo non sit caussa homini exoriendi.
Officium est igitur sapientis quaerere caussas,
Cur homo ab annorum lapsu incipiente laboret
Tantorum assidue sub mole prementе malorum
Linquere nec genus ut miserandum decipiatur
Calliditate vafrorum hominum, ac terrore potentum. 421.

Lib. V.

Hoc liquet, alterutrum verum esse, nec ulla patescit
Effugio via; vel natura est improba rerum,
Aut hominis vitio est dandum; quod utrumque probatur, 3

Falsum esse, et liquido monstrant exempla ferarum,
Ipsorumque hominum, instructi qui sensibus aptis
Sunt, ut suavis ab illicio gustus, et odoris
Pernoscant, quę sint fugiendę, queque petendę
Res sibi, cum male quę sapiunt, redolentque, nocentem
Vim plerumque habeant, ut sunt inimica venena,
Cunctaque quę fędo lędunt imbuta sapore.
Num vero finis reperiri possit in ulla
Religione, homini melius qui congruat, et sit
Percepta facilis, ratione duce antecunte,
Doctrinaque sua naturę haud moribus obstet,
Id minime longo restat sermone videndum.
In primis rogo te, qua me ratione docebis,
Quę-ve mihi argumenta dabis suadentia rite,
Finem corporeę, atque incorporeę, post funera nempe
Venturę, nonne posse uno conciliari.
Quod si diversus mortalis ab immortali
Statuatur finis, ne respondere graveris,
Quippe, per sensus cur tantum cuncta ferantur,
In mentes hominum solido quę corpore constant,
Aut sunt corpoream ad naturam adjuncta relate;
Propterea que hominis nisi sensilitate valeret
Machina, non animi ratio, nec queque facultas
Cętera constaret, vi sensilitatis adempta,
Munere nec fungi ullo, se-ve a morte tueri
Posset: corporeum vero, vel corpore cassum
Des finem, quoniam simul esse, et utrumque coire

Nol-

Nolles, ulterius remanebit disputiendum,
Corporeo subducto, qui solummodo finis
Alter sufficeret, corpus ne omnino periret.
Aspice quotidie tot clara reperta per artes
Innumeras, tenui contextas stamine Serum
Vestes, aut Tirio fulgentis murice lanę,
Elatasque domos in cęlum marmore structas
E Paris, atque Indorum veniente fodinis.
Quid memorem pomis, et opimos frugibus agros
Omnigenis, oviumque greges, et lęta boantum
Armenta? An Nereum peragratum navibus omnem
Pręteream, an currus ferro per strata viarum,
Impete ventorum flatus ęquante, volantes,
Aereosque viatores, quos machina portat
Aera per vacuum, velis, fumoque ferente?
His ad tutandam pręclara inventa salutem
Adjice, seu vexent morbi, seu vulnera membra,
Simplicium que opis indigeas, medicęque peritis
Artis. Proh! quantum Alchimię experimenta tulere
Utilitatis, quantum et amena, et vasta colentes.
Naturę studia. Adde imitantes fulmina sclopos,
Pulveris et perterricrepo adde fragore tonantes
Cannones, belloque tot instrumenta gerendo
Inventa, et punctim, et cęsim ferientia tela,
Quę melius quam hominum imbuerentur cęde ferarum.
Numquam finirem, si quę physis invenit usque
Apprime callens studium memorare cupirem,
Quęque homines servandi se ad finem omnia ducunt.
Aude nunc parte ex alia conferre Deorum 59

Qui cultus profitentur sive, aliosque docere;
Velle, et mutari qui res, et tempora nutu
Ajunt cœlicolum, et de homine, ac de rebus habere
Præcipuam humanis curam, voluisse dicari
Materie, atque artis pretio sibi splendida templa,
Insignesque sibi reddendos poscere honores:
Illis de pecudum grege lecta placere, boumque
Dona, placere auri, argentique, et munera odorum.
Nec superos, quamquam sensu, membrisque carentes
Corporeis, sprevisse hominum de sanguine formas
Præstantes, et habere simul consortia lecti,
Deliciisque frui, quibus oblectentur amantes.
Ne dicas igitur naturam optare Deorum
Corporei quidquam, aut rerum telluris egere,
Ac desiderio tangi; sed avara libido
Dicenda est potius, qua flagrant decipiendi,
Ac dominandi aliis per falsa inventa ministri,
Crudeles hominum dominos, dominentur ut ipsi,
Fingentes superos, nec dona illis accepta, precesque
Esse, nisi manibus quæ illorum, atque ore venirent.
Nam vero cultus possint monstrante doceri
Natura tantum, utrum egeant doctore sequaces,
Quomodo judicio poterit titubante manere,
Atque animi ~~poterit~~ quisquam dubia ratione, videndo
Discordes hominum mores, divumque colentes
Innumeram turbam, sedes quibus astra dederunt,
Elysiasque domos, vel sontum Tartara pœnis
Horrida, et assidue pereuntes funere diro 87.

Nec

Nec defecturos tamen ullo tempore manes?
Quęis pręstare fidem si quos compellere velles
Doctorum e numero, et quęis sana in corpore sano
Mens esset, labor in ventos tibi prorsus abiret,
Ac tempus. Contra stimulos dedit omnibus aptos,
Nec de patricio, aut vulgi de sanguine quemquam
Natura excepit, cui ęquum finis amorem
Se non indiderit servandi, sive periclum
Te subitum premat, atque instans, seu cura futuri
Sollicitet, sis tu sanę, vel mentis egenus,
Sis puer, impubes, aut pleno roboris ęvo
Vel color inficiat tibi canos vertice crines,
Te desiderium servandi haud deserit umquam;
In quo cum docto indoctus, Judęus apella
Cum Turca, idolorum cultor, et asseca Christi
Conveniunt, quique innumeris dant nomina sectis,
In quas auctorum dirimunt mendacia cultus.
Proterea cum corporeo sine corpore finis
Pugnat natura simul ipsa conciliari;
Nam quę corporei finis natura requirit,
Contra incorporeus reprobat, condemnat, et odit.
Hinc res corporeas cum numquam cura relinquat
Nos fugiendi animo, vel habendi, atque acrius illis,
Quę desunt, quam quę in manibus sunt, afficiamur,
Possessorum, et quęrentum in certamina turba
Venit, et aversis animis pugnatur utrinque,
Alter ut alterius capiatur fraude vicissim,
Aut alio quo quisque magis molimine pollet.
Postquam igitur bello res captę, astuque paratę,
Aut manu, et arte laboratę, vel sorte repertę,

Privatos dominos habuere, hinc omnia in Orbem
Fluxerunt vitia, et scelerum, et genus omne malorum,
Et numquam re in eadem animi sententia concors,
Sed totidem studiorum millia, quot capitum sunt.
Hinc qui diversa sunt conditione locati,
Infestamque alter sortem ferat, alter amica
Utatur, faveatque suæ quisque utilitati,
Perpetuum rixis præbent, et litibus ortum,
Criminibusque, atque arma dedere, venenaque causam
Inveniendi; queis insospes sedibus hostes
Dedant, illorum ut spoliis potiantur ademptis.
Quæ cum proveniant servandi sese ab amore
Atque animo aversandi, quæ nitentibus obstant
Nobis ad finem, ne criminis argue sontes,
Talia qui faciunt, memori de pectore numquam
Dimittens, finem naturam cuique dedisse
Præcipuum, viresque omnes aptasse secundum
Illum, ne quidquam foret propriæ ante saluti.
Forte sed objicient, corpus sociale nequibit
Stare ullum, si freno omni resoluta vagari
Cæca sibi linquatur, et immoderata cupido.
Hinc superum metus est inductus, et ultio vindex
Et nobis mala cuncta venire auctoribus illis,
Tum bona; quin lapsas humana in corpora cœlo
Finxerunt animas celesti semine natas,
Atque incorporeo, nec earum, corpore dempto,

Fi=

Finiri vitam, ast immortalem superesse,
Quæ justos post læta, malosque inimica sequetur.
Sed cum materies terra, aere constet, et imbre,
Igneque, et efficiant elementa hæc corpora quæque,
Præcipueque hominem spirata luce calori,
Atque, cum superis penitus commercia nobis
Deesse, quibus natura ideo datur immortalis,
Quod non participes rerum sint corporearum.
Hinc frustra immensas habitent quas ætheris oras,
Quæris, cum spatium, atque locus sine corpore nullus
Concipiatur, nec qui existendi modus illis,
Et ratio sit. Tali ex religione Deorum
Disce igitur, nullum finem deducere agendi
Nos posse, ac stimulum, qualem natura creatis
Omnibus inseruit rebus, qualique monemur
Assidue, dum corporearum fecit egentes
Nos rerum, et sensus tantum dedit esse capaces
Illarum, ne decepti, quæ sunt, cupiamus
Noxia, neu fugiamus proficientia contra.
Quapropter veri longe illos semita fallit
Qui nullum credunt vitæ mortalis habere
Finem homines, falsoque ævi præsentis amore
Duci, atque expectandam illis post funera sortem
Lætam, aut ærumnis plenam, prout quisque ferendo
Quæ natura monet sensu fugienda molesto,
Pauperiem, morbos, jejunia, probra, dolores,
Virtute hac superos sibi demercatur amicos,
Mortalis vitæ penitus turbetur ut ordo, 171

Deficiente malorum, et cognitione bonorum,
Quę noscenda aliter quam sensibus esse negantur.
Quot vero superos terrarum induxerit Orbi
Mens impostorum vafra, consiliumque dolosum,
Ut populos armis domitos, aut fraude subactos
Servitii possent dominari mole tiranni,
Et fręno dociles gemina formidine habere,
Nempe potestatum metuentes nomina vera,
Ficta-ve, et hinc diras cruciantes corpora pęnas
Turbantes-ve animos vana sub imagine larvas,
Pręcipue morbo affectos, mortique propinquos
Cęsarie tinctos cana, memorare relinquam.
Equis enim credat turbam regnare Deorum
Concordem, et totis coeuntem viribus Orbis
Divisum regimen moderari legibus ęquis?
Trojanos odere Dii cum Pallade Juno
Oceanusque pater, qui terras fluctibus ambit
Quique Argum somno ante sopitum falce peremit
Et faber armorum in Lemno fabricare trisulca
Tela Jovi suetus, quique arma excudit Achilli
Oratu Tethidis pugnaturo Hectora contra.
At parte ex alia Veneri, Martique fuere
Invisi Danai, et Priami fovere, Phrigumque
Causam, queis suum junxit se intonsus Apollo,
Venatuque soror gaudens prosternere damas,
Ambo Latona geniti, Jove et ambo parente.
Nec Phrigibus tantum superi, Danaisque tulere
Auxilium, superumque dolis ex agmine utroque

Pri=

Primores cecidere virum, lectissima belli
Robora, quia Divi studiis discordibus ipsi,
Præcipitisque iræ flagrantes impete cæco
Conseruere manus in mutua vulnera telis
Armatas: sic ipse ausum Pallas consurgere Martem,
Ingentique hasta vulnus crudele parantem,
Ponderis haud spernendi arrepto fragmine montis,
Percussa ad terram labi cervice coegit,
Labentemque super magno sonuere fragore
Arma, instar populi, qui rupe avulsus ab alta
Volvitur immani strepitu, dum valle residat
Ima, late agri spatium populante ruina
Plantarum, et lapidum, quos per declivia longi
Abrupit cursus: eadem indignata virago
Cum Cypridem stratum Martem tellure levare,
Camposque aspiceret decedere membra trahentem
Ægre illius ope, inflicto ambos verbere dextra
Rursum stravit humi, liquitque ibi multa gementes.
Quid referam cultus alios absurda docentes
Omnes, atque indigna fide, seu quid tibi jactent
De numero, aut superum natura, deque gerendo
Imperio, curaque Orbis, rerumque parando
Corporearum usu, quo deficiente, tuendæ
Deest subito vitæ finis, stimulusque petendæ.
Sic detorquentes hominum in contraria mores,
Et rationem abducentes a tramite recto
Sensilitatis, dum patriæ, telluris ab oris
Extorres faciunt, cæli per inania ducunt
Terrendo mentes, delectandoque locorum
Vanis picturis, quales insomnia fingant.

Quid prodest ratio nam rerum a corpore dempta,
Si facias versari in rebus corpore cassis?
Sensibus ablatis nam basim nulla facultas,
Qua sistat, reperit, sensuque repente cadaver
Fit viduatus homo lapidis, vel fossilis instar.
Sani igitur qui nos dicemur honore colentes
Et numero Divum, qui sustinuere negando
Impertitare Jovem, et renuentes thuris adorem
Igni imponere, et illius perfundere nares,
Suppliciorum per genus omne amittere vitam
Præposuere, illum quam numen voce fateri?
Anne tibi pariter non desipuisse videntur,
Qui cœtus hominum, atque refertas civibus urbes
Exosi; vitiorum quæ tabe inficiuntur
Colluvieque omni, nemorum petiere recessus
Desertisque locis degentes more ferarum
Ex herbis, atque arboreis ex fructibus escam
Quærebant, somnosque super stramenta cubantes,
Non lanæ molli carpebant vellere fessi?
Cum nobis igitur dederit natura tuendæ
Vitæ, ac servandæ finem, nos equis ineptos
Non vocet omnino, et procul a ratione vagantes,
Qui velut illatos superum veneramur in Album
Atque illos colimus templis, arisque dicatis,
Qui dulcem nil pensi habuerant perdere vitam
Et res, quas vitæ servandæ optamus amore,
Et, quibus ablatis, vitam servare nequimus?
Oh! mentes hominum indociles, oh! pectora cæca,
Quid peregre juvat ire, aliasque invisere gentes

Flu=

Flumine latifluo qua campos Nilus inundat,
Vel qua jura dedit Babilon regionibus amplis
Mœnibus urbs latis, et portis inclita centum
Factis ex ære, et mediam magno amne secante,
Tectorumque super viridante culmine celso,
Ut peregrinantes ea Græci per loca mores,
Legesque, et sanctæ haurirent præcepta sophiæ,
Atque inde in patriam læti percepta referrent?
Non-ne satis cujusque in corpore vociferatur
Sensus esse duces vitæ natura tuendæ
Assidue, seu nos dolor, afficiat-ve voluptas,
Vel timor, aut stimulet spes præconcepta futuræ
Blanda rei, quibus ita affectibus organa motus
Expediunt subito juxta cujuslibet ictus?
Pone hinc conjugiis homines, et vivere rebus
Divisos, vitæque obstrictum alimenta parare
Quemlibet esse suæ, proprios et habere penates
Privatasque domos: e contra pone dedisse
Omnes æquali flagrare cupidine habendi
Naturam, cum de servanda finis agatur
Cunctorum pariter vita, motusque ciantur
Protinus affines stimulis, data non-ne facultas
Conjugibus Veneris tantum oblectamina inire
Non permissa aliis fidei sine crimine ruptæ,
Et pœnam insonti graviorem prole ferente,
Multorum fons est scelerum, et sine fine malorum?
Nam lecti est adeo concordia rara jugalis,
Plurima ut hinc veniant, quæ lege vetantur, agendo,
Delicta, atque ea omittendo, quæ lege jubentur
Ausa maritales mulier nam frangere nexus
Sectarique alios infido pectore amores, 289.

Conceptam vetito fundit de semine prolem,
Resque, domumque viri, nomenque, et stemmata gentis
Dat ferre inductos alieno a sanguine fures.
Quod fit, cum servare suam sit cuique cupido
Per ve*ne*ris stimulos speciem, minimeque domandos
Pruritus, natura etenim rapiente movemur,
Cum servandi homines nascantur lege perenni,
Et quidquid tellus animantum nutrit, et æquor
Ad coeundum diversi cum compare sexus,
Ut nova progenies libitinæ damna rependat.
Est igitur lex naturæ generaliter omnes
Complectens, cujus non sanctio pœna, dolorque
Est, hominum at, divumque potens Venus alma voluptas,
Unde hominum genus, atque animalia cuncta creantur
Ipsa concubitus natura conciliante,
Cui si fræna velis contraria ponere legum,
Nequidquam recto depulsa a tramite finis
Continuo ad finem facit irritata regressum
Multimode. Quis enim delicta ex legibus orta
Omnia conjugii referet? Ceso Hectore Troja
Fœdum ob adulterium Paridis, raptamque Lacænam,
Eversa est ferro Graiorum, atque igne cremante,
Nec valuere decem natorum pignora quinque,
Condita nec Priamo Neptuni, et Apollinis arte
Mœnia, ut excidium regni prohiberet, et urbis,
Regalisque domus omnis lacrimabile fatum
Servitio indigno, crudeli aut morte, fuga-ve
Exhaustæ. Imperii formam bis Roma prioris

Mutavit, gladio legum namque ulta pudorem
Primum consulibus patriam Lucretia casta
Submisit: genitoris dehinc macta(ta) dolore
Virginia immani stupro subducta Tribunis
Ira in Tarquinios rapiente, decemque viratum,
Auctores scelerum, stimulo, atque ardore flagrantem
Vindictę populum, ferroque extinguere sontes.
Horresco referens pęnam, qua sęva jubebat
Defossa lex Vestalem tellure perire
Damnatam stupri, reparanda ad membra cibatu
Dempto, subductoque aurę spirabilis haustu.
Ne quęras plura; ulterius nam velle, natantem
In pelago est undam, in silva est optare virenti
Frondes, et sicco spatiantem in litore arenam.
Ęquales naturam homines genuisse fatentur
Omnes, perpetuoque accensos finis amore
Servandi se se optatam contingere metam
Extra conventus positam, sociasque catervas
Non posse; hinc rixę, lites, et crimina numquam
Desunt, oppositę qua vires congrediantur,
Ut bona quisque paret sibi certantum, et mala vitet.
Tunc sibi quem reperire locum potuere relictum
Virtutes, dum quę cupimus, vel lege vetantur,
Aut negat invitus possessor tradere nobis,
Vi tamen, aut alia tentamus fraude potiri?
Vivere quid porro est aliud quam semper egere,
Rebus et assidue positis extrinsecus angi
Quęrendo, optando, sperando, adversa timendo?
Pauperiem quis enim, et morbos, frigusque, famemque
Et dominis quis non odit parere superbis,

Servitiique jugo submittere colla pudendo?
Non tamen hęc satis est odisse, invisa cavere
Dum nequeas. Rerum studio sine fine tenemur
Omnes, at nobis longe opportuna parandi
Sunt res auxilia, ac servandi dissita vires,
Si spectes genera, atque modos. Hinc regula morum
Deducta est omnis, pręcepta hinc hausta sophię,
Et naturalis dependit juris origo.
Hinc leges quot agenda modis commercia rerum
Inter privatos essent, pręcepta dederant
Sub pęnę indicto nulli violanda timore.
Justi, atque injusti hinc venit discrimen, et actu
Quid licitum sit, quid vetitum, porta unde patenti
Exiliere omnes generis cujusque reatus
Larvata partim facie, partim ore retecto.
Sed quid discordes animos, truculentaque suadet
Flagitia, atque odia, et lites, et in arma cruenta
Impellit populos rapiendi ardore flagrantes?
Quam procul a vero heu! mentes abiere sophorum
Huc usque errantes, socios qui posse coire
In cętus homines cupientes cuncta putarunt
Quamlibet optatis rebus sit cuique potiri
Permissum, et domini pleno sibi jure tenere,
Atque aliis usus partem, jurisque negare.
Est etenim vis ipsorum, et natura bonorum,
Ut pari ad optandum stimulo, et moveamur habendum,
Ueh! autem liceat si de cupientibus uni

374

Rem

Rem capere optatam, atque ipso nolente nequire
In partem quemquam admitti, fierique fruendi
Consortem: vitiis tunc nulla repagula possunt
Obstruxisse fores. Sunt quos dolor exedit intus
Invidiæ lætam spectantes lumine torvo
Alterius sortem: sunt qui genus ordine avorum
Deductum longo, et veteris patrimonia jactant
Ampla domus fraudum vetitas cumulata per artes,
Perque manus furtis suetas, et cædibus atris.
Haud igitur quemquam sociorum in cœtibus esse
Fert dominum, atque aliis partem natura negare,
Dum rerum stimulos cunctis injecit eosdem,
Indidit et motus cunctis optata sequentes.
Hinc in conflictum veniunt contraria vota,
Et rixæ, et lites dirimunt consortia fratrum,
Nec præda quidquam intemeratum, aut strage relinquunt.
Dic igitur finem servandi, seque tuendi
Rerum esse omnigenum, et vires fini omnibus aptas
Corporis, atque animi, dic, affectusque dedisse
Naturam: dic conciliis obstare coactis,
Concordesque animos sociorum, et rumpere cœtus
Omnes, qua dominos rerum esse permissa facultas
Privatos fieri, otæ quas exigit usus
Servandæ, et desiderium sine fine bonorum.
Longe errant igitur veri a ratione, viaque,
Qui credunt populos socialibus esse regendos
Legibus, in meliusque operam dant usque novandis,
Pugnantem obliti servandis legibus esse
Privatam sortem paribus non viribus auctam
Hactenus ex dictis claruit lampade solis
Lucidius verum medio radiantis in axe

Nequaquam populorum ullos consistere posse

Cętus, atque animis servare fidelibus almam

Pacem, ubi habent privos dominos patrimonia rerum,

Ęqualique omnes non conditione fruentur. 409.

De fine hominis, et civis,
et de convenientia regiminis ad finem
cuique in civitate comparandum.

Lib. I.

Principio quacumque ortum regione trahebant,
Vivebant homines, pecudumque armenta gregatim,
Nec se tunc norant aliis animalibus esse
Diversos, neque nunc posset dignoscere quisquam
Cognatam stirpem, si in eadem ętate videret.
Vestis enim corpus miserorum nulla tegebat,
Non lanę inducię, aut pellis, sed barba, comęque
Mentum, et terga intonsę operibant, summaque acuti
Armabant digitorum ungues manuumque, pedumque.
Cum sęvis pugnare feris, sibi quisque parare
Per cędes aliorum nutrimenta cruore
Polluta, inque novas sedes migrare vagando
Mos erat assidue: lacera hinc, semesaque campis
Aspiceres permissa ferarum corpora passim,
atque hominum; hinc sobolem sibi dente luporum
Plorare extinctam matres, laniatąque membra.
Talia dum peragunt stimulante cupidine dira,